

BMS001004072
S1207
Grijze Literatuur

81207

De Boekhandel en Bibliotheek
Kunstedepartement
1017 BP Amsterdam
Keizersgracht 609
Tel.: 6243739
Amsterdam

kunstzinnige en lichamelijke opvoeding in de mammoetwet

verslag van het landelijk congres m68

nederlandse stichting voor kunstzinnige vorming

68-014

81207

AG
KS

KUNSTZINNIGE EN LICHAAMELIJKE OPVOEDING
IN DE MAMMOETWET

De Enkele Boekmanstichting
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Keizersgracht 609
Tel.: 6243739
Amsterdam

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel.: 6243739

KUNSTZINNIGE EN LICHAAMELIJKE OPVOEDING
IN DE MAMMOETWET

Verslag van het landelijk congres m68, gehouden op 30 maart 1968 te Dronten

De uitgave van dit verslag werd mogelijk gemaakt door een subsidie van het
Prins Bernhard Fonds

NEDERLANDSE STICHTING VOOR KUNSTZINNIGE VORMING

INLEIDING

Dit is het verslag van de op 30 maart 1968 in De Meerpaal te Dronten gehouden congresdag, gewijd aan de kunstzinnige en lichamelijke opvoeding in het kader van de mammoetwet. Het wordt voorafgegaan door een beschrijving van de voorgeschiedenis en de overwegingen die hebben geleid tot het organiseren van het congres. Er aan toegevoegd zijn de conclusies waartoe het congres de samensteller van het verslag aanleiding geeft.

Goed beschouwd is dit geschrift, gezien de inhoud, meer een verslag naar aanleiding van het congres dan alleen een zakelijk rapport.

Wij hopen dat deze vorm van rapportage een resultaat oplevert dat ertoe bijdraagt, de op het congres gestelde problematiek opnieuw uitgangspunt te doen zijn van discussie. Wij nodigen de lezer gaarne uit de discussie over dit belangrijke onderwerp in velerlei verband voort te zetten of opnieuw te openen.

C. C. MOLENVELD,
stafmedewerker voortgezet onderwijs

discussie

VOORGESCHIEDENIS

ontwerp wet

Op 29 oktober 1958 werd het ontwerp van wet tot regeling van het voortgezet onderwijs door de toenmalige minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, mr J. M. L. Th. Cals, bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend. Dat betekende het begin van de openbare behandeling die zou duren tot 14 februari 1963, de datum genoemd in de aanhef van de definitieve tekst van de wet, die op 12 juli 1962 door de Tweede Kamer en op 12 februari 1963 door de Eerste Kamer werd aangenomen. Intussen was behalve in de Kamers ook in onderwijskringen de discussie over 'een sluitend geheel van onderwijsvoorzieningen ter uitvoering van de achtjarige leerplicht' op gang gekomen. Ook in het kamp van de 'vakken achter de streep' kwam die discussie op gang, ja zelfs meer dan dat, ze laaide op.

nieuwe vakken

Eenzijds was er een gevoel van voldoening omdat de minister had laten blijken belang te hechten aan de kunstzinnige vorming in het voortgezet onderwijs. Dat kon al dadelijk worden afgeleid uit de tekst van het ontwerp van wet, waarin voor alle schooltypen van het voortgezet onderwijs de vakken muziek, tekenen, handvaardigheid en lichamelijke oefening werden genoemd in de opsomming van de voor alle leerlingen verplichte vakken. Dit was vooral van betekenis voor muziek en handvaardigheid - waaronder, zoals tijdens de behandeling van de wet bleek, moest worden verstaan handenarbeid en handwerken - omdat deze tot dusver in het voortgezet onderwijs niet tot de verplichte vakken behoorden. Voorts heeft de minister bij de behandeling van de Wet verschillende malen uitspraken gedaan die de verwachting wekten, dat de kunstzinnige vorming werkelijk aan het begin stond van een periode waarin haar belang, ook officieel, werd onderkend. De meest duidelijke uitspraak vinden we in de memorie van antwoord waarin de minister zegt van mening te zijn, dat aan de natuurwetenschappelijke en de expressievakken een ruimere plaats moet worden ingeruimd dan deze vakken in het huidige onderwijs (het betrof het Ulo-mavo) innemen.

belang erkend

ruimere plaats expressievakken ongerustheid

Daar stond tegenover dat zich hier en daar een lichte ongerustheid begon af te tekenen. Die ongerustheid had verschillende gronden. Eén daarvan was het verschijnen van basistabellen, vermeldende het aantal uren waarin de leerlingen tenminste lessen zouden volgen in de daarin genoemde vakken (de N1-uren). In die basistabellen stonden

basistabellen N1-uren

vooruitgang?

inderdaad, zoals in de tekst van de wet was aangekondigd, uren voor muziek, tekenen, handvaardigheid en lichamelijke oefening. Het aantal van deze uren echter, vooral vergeleken met wat daarvoor alleen al voor tekenen en lichamelijke oefening beschikbaar was, deed de vraag rijzen of er nu eigenlijk wel van vooruitgang sprake kon zijn. In de basistabel van de brugklas werd voor de expressievakken een minimaal aantal uren vastgesteld, zulks zonder dat de scholen de vrijheid hadden dat aantal uit te breiden.

CBBV

De gesignaleerde ongerustheid over de ontwikkeling kwam onder meer tot uiting in de vergadering van het Centraal Beraad voor Beeldende Vorming (CBBV). In zijn op 1 maart 1967 gehouden vergadering constateerde het Beraad dat, in tegenstelling tot de bedoeling van de wetgever, in de z.g. experimenterende scholen (d.w.z. die scholen, die vóór de in werkingtreding van de mammoetwet hun programma's alvast volgens die wet hadden opgesteld) weinig neiging bestond, boven de in de basistabel voorgeschreven uren nog een aantal uren te bestemmen voor de kunstzinnige vakken.

N2-uren

Boven de al genoemde N1-uren kent de wet namelijk N2-uren en O-uren. De N2-uren zijn verplichte uren waarvan het bevoegd gezag de bestemming kan bepalen door te kiezen uit verplichte en/of met name genoemde facultatieve vakken (waaronder filmkunst, toneelkunst, voordrachtskunst en kunstgeschiedenis). De O-uren zijn niet-verplichte uren, waarvan het bevoegd gezag de bestemming kan bepalen (keuze van de vakken vrij).

O-uren

congres

In de meeste gevallen kwam het er op neer dat bij het geven van een bestemming aan de N2-uren en O-uren slechts de 'intellectuele' vakken aan bod kwamen. Het CBBV achtte dit een zorgwekkende ontwikkeling en oordeelde het wenselijk dat een congres zou worden belegd waarop deze problematiek aan de orde zou worden gesteld.

Lerarenberaad

Omdat niet alleen de beeldende vakken in het geding waren, besloot het CBBV zich te richten tot het Lerarenberaad Randenbroek, waaraan deelnemen vertegenwoordigers van de verenigingen en werkgroepen van docenten in kunstzinnige vorming en lichamelijke opvoeding. Het Lerarenberaad vormde een voorbereidingscommissie waarin zitting namen vertegenwoordigers van de Katholieke Vereniging van Leerkrachten in de Lichamelijke Oefening St. Thomas van Aquino, de Koninklijke Vereniging van Leraren en Onderwijzers in de Lichamelijke Opvoeding, de R.K. Vereniging Handenarbeid, de Werkgroep MO van de Vereniging voor Handenarbeid, de Nederlandse Vereniging voor Tekenonderwijs, de Werkgroep Dramatische Expressie van de Werkgemeenschap voor Vernieuwing in Opvoeding en Onderwijs, de Vereniging van Leraren Schoolmuziek en de Algemene Vereniging van Docenten in de Naaldvakken. De voorbereiding en de uitvoering van het congres werden opgedragen aan de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming (NSKV).

NSKV

uitgangspunten

De voorbereidingscommissie stond voor de opgave aan de inhoud van het congres vorm te geven. Daarbij kwamen naast problemen van organisatorische aard principiële punten aan de orde. Een aantal daarvan verdient bespreking in dit verslag, omdat ze een nadere motivering opleveren voor de algemeen gevoelde noodzaak, voor de hele problematiek van de kunstzinnige en lichamelijke opvoeding de aandacht te vragen.

teruggang

Reeds genoemd is de ongerustheid over het aantal uren, dat in de basistabel voor de kunstzinnige vakken is uitgetrokken. Voor een aantal scholen betekent dit zonder meer een teruggang. Met name is dat het geval voor die scholen, waarop reeds in het eerste leerjaar meer dan vier uren per week aan de expressievakken gezamenlijk werd besteed. De basistabel voor het brugjaar, zoals hierboven al werd vermeld, laat niet toe, dat het bevoegd gezag voor dit leerjaar nog gebruik maakt van N2-uren of O-uren zodat het minimum van de basistabel inderdaad minimum blijft.

minimum

interimrapport COL

Een ander onderwerp, waarover bij de voorbereiding uitvoerig is gesproken, en waaraan ook de onderwijzers in ruime mate aandacht besteedde, is het interimrapport van de Commissie Opleiding Leraren. In dit rapport, op 21 juli 1966 uitgebracht aan de minister van O en W, werden onder meer aanbevelingen gedaan voor een drie-gradenstelsel met betrekking tot de bevoegdheden. Het rapport gaat ten aanzien van de leraarsopleiding uit van een combinatie van twee vakken. Na het behalen van een derdegraads bevoegdheid voor een combinatie van twee vakken kan men verder studeren om in één van deze vakken een tweede- en eventueel een eerstegraads bevoegdheid te behalen. Wie zich op deze wijze een eerstegraads bevoegdheid verwerft voor het hoofdvak en een derdegraads bevoegdheid voor het bijvak, wordt op grond van deze combinatie voor het bijvak tweedegraads bevoegd, zijn bijvakstudie wordt dus als het ware een graad hoger gewaardeerd. Op dezelfde wijze kan men voor twee vakken op eerstegraads niveau bevoegd worden als men voor het bijvak een tweedegraads bevoegdheid behaalt in combinatie met een eerstegraads voor het hoofdvak.

combinatie van vakken

eerstegraads bevoegdheid

Over het algemeen zijn de deelnemende verenigingen van mening, dat voor alle vakken eerstegraads bevoegdheden (te vergelijken met de huidige MO-B akten) moeten worden geschapen.

Op dit moment bestaan voor handvaardigheid en dramatische expressie slechts bevoegdheden, die als 'tweedegraads' worden gehonoreerd.

Over de combinatie van bevoegdheden en het gradenstelsel in het algemeen worden vele kritische geluiden gehoord. Velen zijn van mening, dat slechts één (eerstegraads) bevoegdheid nodig is voor het gehele voortgezet onderwijs, zulks op grond van de overweging dat het verschil tussen de schooltypen waarvoor de respectieve akten bevoegdheid geven te gering is om een groot verschil in opleidingsniveau te rechtvaardigen. Zo wordt bijvoorbeeld voor het lesgeven aan het tweede leerjaar van het VWO een eerstegraads bevoegdheid vereist, terwijl voor het tweede leerjaar havo met een tweede-

	<p>en voor het tweede leerjaar mavo met een derdegraads bevoegdheid kan worden volstaan.</p> <p>Bij de combinatie van bevoegdheden vreest men onder meer, dat de docent zijn aandacht te veel afgeleid ziet, vooral wanneer het bijvak niet 'verwant' zou zijn aan het hoofdvak. Bovendien acht men het niet denkbeeldig dat de lessen in expressievakken, gezien het relatief geringe urenaantal aan een school, in een aantal gevallen zullen worden gegeven door docenten die deze vakken slechts op bijvakniveau hebben gestudeerd.</p>
<i>verwant bijvak</i>	
<i>inhoud</i>	<p>Daarnaast komen dan de vragen naar de inhoud van de kunstzinnige vakken. Dient bij de kunstzinnige vorming de nadruk te vallen op de expressietechnieken of op het receptieve aspect, dwz. op de ontwikkeling van de kunstbeleving, het conditioneren van de leerlingen voor het deelnemen aan de cultuur, of hoe men het ook formuleert?</p>
<i>kunstenaar</i>	<p>Kan een goed opgeleide kunstenaar als geschikt of bekwaam worden aangemerkt voor het geven van de expressielessen? Kan in dat geval van de toneelkunstenaar meer worden verwacht dan aandacht voor het reproductieve aspect en van de beeldende kunstenaar meer dan aandacht voor het creatieve aspect? Moet de kunstzinnige vorming worden beschouwd als een nummer in de opsomming van de vakken of zou er naar moeten worden gestreefd kunstzinnige vorming ook te doen zijn een aspect van vakken die niet zo klaarblijkelijk kunstzinnig van karakter zijn? Met name in het vak Nederlands ligt het voor de hand aandacht te besteden aan verbale expressie.</p>
<i>verbale expressie</i>	<p>Een derde categorie van problemen is van geheel andere aard. Het geringe aantal beschikbare docenten en het gebrek aan goede accommodaties voor de verschillende vakken kunnen een situatie oproepen die werkt in het nadeel van de expressievakken. Door het invoeren van nieuwe verplichte vakken zullen voor sommige vakken niet voldoende bevoegde docenten beschikbaar zijn. Men vreest dat 'nieuwe' vakken bij voorbaat in diskrediet kunnen raken, doordat zij aanvankelijk op vele scholen door onbevoegden zullen moeten worden gegeven. Anderzijds leidt bestudering van de basistabel tot de conclusie dat voor het reeds bestaande vak tekenen juist het tegengestelde zal ontstaan van het bij andere vakken te verwachten tekort. Voor de opleiding tot leraar handenarbeid bestaat op dit moment, naast avondopleidingen, slechts één instituut, dat een dagopleiding verzorgt. Ook voor dramatische expressie, een facultatief vak, bestaat slechts één instituut tot opleiding van leraren.</p>
<i>tekenen</i>	<p>Wat de accommodaties betreft: voor de kwaliteit en het niveau van het onderwijs in de expressievakken is het van het grootste belang, dat de scholen kunnen beschikken over goed ingerichte vaklokalen van voldoende afmetingen.</p>
<i>vaklokalen</i>	<p>De problemen zijn daarmee waarlijk nog niet uitgeput. Behalve de urenaantallen is nog van belang hoe de uren op het rooster zijn gegroepeerd. Sommige vakken komen slechts tot hun recht, als ze worden gegeven in blokken, dwz. in twee of meer aansluitende lestijden. Een laatste probleem betreft de vraag of het mogelijk moet</p>
<i>blokken</i>	

examenpakket

worden gemaakt, dat één der expressievakken wordt opgenomen in het examenpakket. Over het antwoord op deze vraag heerst geen eenstemmigheid. Men is wel van mening dat deze vakken of een van deze, naar keuze van de leerling, een plaats toekomt in de hogere leerjaren. Velen achten dit slechts mogelijk, wanneer de gelegenheid wordt geopend om in zo'n vak examen af te leggen. Dan immers kan kunstzinnige vorming in de hogere leerjaren geen randverschijnsel zijn, maar krijgt de leerling de gelegenheid, zich in een voldoende uren-aantal wezenlijk met een expressievak bezig te houden.

geen randverschijnsel

De voorbereidingscommissie besloot, het congres open te stellen voor alle belangstellenden uit het gehele land. Men wilde zich echter speciaal richten tot die categorieën, die al met de gestelde problematiek geconfronteerd werden of voor wie het van belang was er alsnog bij bepaald te worden. Op grond van deze overwegingen zijn uitnodigingen gericht tot de schoolleidingen van de scholen voor voortgezet onderwijs; het bevoegd gezag; gemeente-besturen, schoolbesturen; autoriteiten: departementale figuren, inspecteurs; organisaties van ouders (die immers de meest belanghebbenden zijn bij de inhoud van het onderwijs) en de pers.

uitnodigingen

PROGRAMMA

demonstraties

Bij het bespreken van de programmering van het congres was men algemeen van oordeel dat de bijeenkomst zou moeten worden geopend met een levendige afwisseling van activiteiten, te verzorgen door leerlingen van verschillende scholen. Deze demonstraties beoogden een beeld te geven van wat op een school voor voortgezet onderwijs op het terrein van de kunstzinnige en lichamelijke opvoeding mogelijk is, en waartoe het werk kan leiden wanneer een leerling na het doorlopen van het algemeen voortgezet onderwijs in het hoger beroepsonderwijs of in een andere vorm van vervolgonderwijs terecht komt. Met het oog daarop werden de demonstratiegroepen niet uitsluitend gevormd uit leerlingen van het algemeen voortgezet onderwijs.

middagzitting voorzitter inleiders

In de middagzitting van het congres, waarvan Mr M. Vrolijk de algemene leiding op zich nam, werd het woord gevoerd door mejuffrouw drs H. van der Vliet, prof. dr J. A. Stalpers en de heer A. Stoel. De teksten van hun inleidingen treft u in dit verslag aan.

De Meerpaal

Na andere mogelijkheden onderzocht te hebben kozen de organisatoren als plaats het door de architect F. van Klingeren gebouwde gemeenschapscentrum De Meerpaal te Dronten (Oostelijk Flevoland). Waar zou, aldus redeneerden de organisatoren, de sfeer van een congres als dit beter tot zijn recht kunnen komen dan in een gebouw dat, onconventioneel als geen ander, de ruimtelijke mogelijkheden biedt voor een levendige afwisseling van activiteiten en voor inleidingen en discussie? Een congres over nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs, in een nieuw gemeenschapshuis, gebouwd volgens een originele formule, gelegen in het nieuwe land, het kan niet anders of alle uiterlijke omstandigheden werken mee.

M68

Als naam voor het congres werd gekozen M68, waarbij M kan betekenen musische vorming, mammoetwet, Meerpaal, maart 1968.

eregasten

Naast de inleiders en andere forumleden, wier namen elders worden vermeld, kon de voorzitter de volgende eregasten welkom heten: Prinses Beatrix en Prins Claus met hun secretaris mr H. J. Baron van Asbeck; mr J. G. M. Broekman, directeur-generaal voor het onderwijs, als vertegenwoordiger van de minister en de staatssecretaris van onder-

wijs en wetenschappen: dr J. Hulsker, directeur-generaal voor culturele zaken, als vertegenwoordiger van de minister van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk; dr ir W. M. Otto, landdros van het Openbaar lichaam 'Zuidelijke IJsselmeerpolders'; en de heer A. Meilink, adjunct-directeur van het opleidingscentrum Middeloo te Amersfoort, voorzitter Centraal Beraad voor Beeldende Vorming, waarin het initiatief werd genomen, dat tot de organisatie van het landelijk congres M68 heeft geleid.

DEMONSTRATIES

Bij het binnenkomen van De Meerpaal werden de bezoekers dadelijk geplaatst tegenover activiteiten van leerlingen van verschillende scholen. De reeks van demonstraties werd geopend door het harmonieorkest van een lyceum, dat er voor zorgde, dat al meteen een feestelijke sfeer in het gebouw aanwezig was. Tegelijkertijd begonnen op verschillende plaatsen de doorlopende activiteiten als handwerken, kostuumimprovisatie, regie, handenarbeid, instrumentenbouw en tekenen. De opzet van deze wijze van werken was, dat aan de bezoekers werd overgelaten in welke mate zij aandacht wilden besteden aan de verschillende elementen.

*ruime keuze
tekenen*

Er was een ruime keuze mogelijk: in het midden waren leerlingen bezig met tekenen en schilderen in een gevarieerd aantal technieken. Een lange rij van tentoongestelde tekeningen gaf een goed beeld van wat op een school voor voortgezet onderwijs op dit gebied mogelijk is. Daarnaast vroeg een nieuw verplicht vak de aandacht. Handvaardigheid - we spreken liever van handwerken en handenarbeid - toonde individueel werk als kantklossen, weven, mode, boetseren, ruimtelijk werken met andere materialen, naast een tentoonstelling en groepsprestaties zoals het opbouwen van een reusachtige ruimtelijke vorm van dozen, die, naarmate de dag vorderde, hoger boven de menigte uitstak. Verderop trof men een groep leerlingen bezig met kostuumimprovisatie, een activiteit, die haar bekroning vond in het middagprogramma, waarin, met gebruikmaking van deze kostuums een demonstratie plaatsvond, aangeduid met 'bewegen op een historisch thema'.

*handwerken
handenarbeid*

beweging

Als onderwerp, dat zich bevond tussen handenarbeid en tekenen, konden de bezoekers kennis nemen van het bouwen van eenvoudige muziekinstrumenten, met het bespelen waarvan later eveneens een demonstratie werd gegeven.

toneelregie

Een werkzaamheid die geen eindresultaat te zien gaf, maar uitsluitend bedoelde een inzicht te geven in de wijze van werken tijdens de voorbereiding was het instuderen van Shakespeare's Midzomernachtsdroom, omstuwd door toeschouwers, die voor een dergelijk stadium in de vormgeving zeker zo veel belangstelling toonden als voor voltooide prestaties elders.

In dezelfde ruimte kon men kennis nemen van een aantal boeken op het terrein van de

- boeken* expressievakken, daar op uitnodiging van de organisatoren door een boekhandelaar tentoongesteld.
- muziek*
film De overige demonstraties waren zo geprogrammeerd, dat op elk ogenblik op verschillende plaatsen demonstraties van beperkte duur werden uitgevoerd. Daarbij moest worden voorkomen dat er teveel geluidshinder optrad. Slechts weinig werd van een afgesloten ruimte gebruik gemaakt: alleen de openbare les muziek met gebruik van Orff-instrumentarium en een programma van films, gemaakt door leerlingen van een lyceum onder de titel 'klas aan de kamera' hadden een ruimte nodig waarin niet al het in de hal geproduceerde geluid kon doordringen. Alle andere demonstraties vonden plaats in de ruimte van de hal of in het theater, dat met deze ruimte in open verbinding staat. Enige geluidshinder was dan ook niet te voorkomen, maar daartegenover stond als onmiskenbaar voordeel dat deze wijze van werken de levendigheid van de demonstraties zeer ten goede kwam. In het theater vond het bewegen op muziek een plaats, evenals het onderdeel taalexpressie. Vanzelfsprekend zijn het juist deze vormen van expressie, die het meeste de belemmering ondervinden van het ingeklemd zijn tussen twee andere demonstraties in een ruimte, waarin het gonst van activiteit en waarin meer dan tweeduizend bezoekers het hunne bijdragen tot het verhogen van de totale geluidssterkte.
- taalexpressie*
- lichamelijke opvoeding* Het grootste oppervlak in de hal werd ingenomen door een speelveld waarop interessante oefenstof lichamelijke opvoeding werd getoond. Op basis van ritme werden basketbaltechnieken aangeleerd, een groep, samengesteld in 1965, gaf een demonstratie tafelspringen en met behulp van boomstammen werd gewerkt op een manier die de voortdurende aanwezigheid van een grote groep belangstellenden tot gevolg had. Op hetzelfde veld vonden de demonstraties volksdans plaats die een beeld gaven van een activiteit die op weinig scholen voor voortgezet onderwijs wordt ontplooid.
- volksdans* Bij alle verscheidenheid van technieken en werkvormen waren een paar gemeenschappelijke factoren aanwijsbaar; daar was enerzijds de grote inzet waarmee de leerlingen dit onderdeel van het programma tot een boeiend schouwspel maakten en anderzijds de karakteristiek die kenmerkend is voor alle expressievakken: het beroep dat wordt gedaan op het initiatief van de leerling, de persoonlijke aanpak, het vinden van oplossingen en het zoeken van een eigen vormgeving.
- In onderstaand overzicht is vermeld welke scholen en docenten aan de demonstraties hebben meegewerkt en met welke onderwerpen en technieken zij zich hebben beziggehouden.
- medewerkers*

MUZIEK

Mevrouw C. Mehler-Janzen. Snelliuslyceum. Amstelveen: openbare les met gebruikmaking van Orff-instrumentarium

C. Legro, Gemeentelijk Lyceum, Emmen. Harmonieorkest
B. Hijmans, Conservatorium van de Vereniging Muzieklyceum. Amsterdam. Instrumentenbouw en bespeling van deze instrumenten
J. Bosma. P. F. van Overbeekeschool voor IVO. Utrecht. Volksdans

TEKENEN

G. J. Spuybroek, Gymnasium Erasmianum, Rotterdam. Teken en schilderen

HANDWERKEN

Mejuffrouw D. J. Brinkhorst, Chr. Ichtus Lyceum, Enschede. Versieren van kleding
Mejuffrouw J. Dirkx, R.K. Nijverheidsschool voor meisjes Dionysius, Tilburg. Kantklossen
Mevrouw C. Laroo-Marinus, 3e Gemeentelijke HBS met 3-jarige cursus, Amsterdam. Mode/interieur/weven
Mevrouw H. Mooi-Kemps, Gemeentelijke Kweekschool voor Kleuterleidsters, Amsterdam, Draadpoppen/knopen/kralenwerk
Mejuffrouw E. A. van Sisseren, R.K. VGLO-school, Den Haag, Maken van hoeden
Mejuffrouw C. Zijderveld, Keizer Karel College, Amstelveen, Kaartweven/Egyptisch vlechten/gobelinweven/kralenwerk/modern haken/vrij borduren/filet doorstopwerk/macramé

HANDENARBEID

Chr. Arntzen, Gereformeerde Kweekschool, Amsterdam, Maskers
Eerw. Zr M. Bernard, Kweekschool St Agnes, Amersfoort en Kweekschool St Ludgerus, Hilversum, Hout/boetseren/keramiek
Mejuffrouw P. J. M. Boon, Amersfoorts Lyceum, Ceramische handvormen/gobelinweven/metaalplastic/houtplastic
G. H. Kreijenbroek, Dr. Rutgerschool, Hilversum, Waardeloos materiaal
A. van Vliet en R. Zwartjes, Opleidingscentrum Middeloo, Amersfoort, Ruimtelijk vormen
D. A. van Voorst, Werkplaats Kindergemeenschap, Bilthoven, Werken met diverse materialen

LICHAMELIJKE OPVOEDING

H. J. Vlasblom, St Pauluslyceum, Tilburg, Het aanleren van basketbaltechnieken op basis van ritme/oefenstof met behulp van boomstammen/tafelspringen '65

DRAMATISCHE EXPRESSIE

Mejuffrouw P. Thieme, Academie voor Expressie door Woord en Gebaar, Utrecht, Kostuumimprovisatie/bewegen op muziek op een historisch thema/taalexpressie
P. van Lint, Openbaar Daltonlyceum, Voorburg, Instuderen Shakespeare's Midzomernachtsdroom

FILM

G. Kruger en Drs A. H. B. Briels, Films van leerlingen van het Haags Montessori Lyceum, gemaakt o.l.v. N. Crama, Klas aan de kamera

BOEKEN

Boekhandel Voorhoeve & Dietrich Rotterdam.

OPENING VAN HET CONGRES DOOR MR. M. VROLIJK,
VOORZITTER VAN HET CONGRES M68,
VOORZITTER VAN DE NSKV,
LID VAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

Het is mij een bijzonder genoegen u namens de organiserende samenwerkende instellingen welkom te heten op deze zo bijzonder gelukkig uitgevallen dag, wat althans de temperatuur betreft.

Het verheugt mij vooral, Koninklijke Hoogheden, dat u zich naar Dronten hebt willen begeven om dit congres, dat gewijd is aan de mogelijkheden van de kunstzinnige en lichamelijke opvoeding in het kader van de mammoetwet, bij te wonen omdat de vele honderden die hier bijeen zijn gekomen sterk betrokken zijn bij de belangen waarom het hier gaat. Wij allen stellen het dan ook zeer op prijs dat u door uw aanwezigheid het belang van deze zaak hebt willen accentueren en we hopen dat dat in de naaste toekomst mede als een stimulerende omstandigheid voor de noodzakelijk te maken vorderingen op deze terreinen zal mogen gelden; zeer hartelijk welkom.

Vervolgens een enkel woord van welkom van de vertegenwoordigers van de minister van onderwijs en wetenschappen, de staatssecretaris van o & w en van de minister van crm. Mijnheer de directeur-generaal voor het onderwijs, mijnheer de directeur-generaal voor culturele zaken, wij verheugen ons er zeer over, dat u namens de bewindslieden aanwezig bent. Wij mogen niet veronderstellen dat u ooit niet goed zou luisteren naar wat er op een congres gaat gebeuren, maar wij weten wel, dat u het in bijzondere mate doet naar wat hier besproken zal worden. U kent uiteraard, laat ik het voorzichtig zeggen, de bezorgdheden die hier en daar voor deze zaken bestaan. Wij hebben een groot vertrouwen in u bij het weergeven van de conclusies die zich ongetwijfeld, luisterende, straks aan u zullen opdringen.

Koninklijke Hoogheden, dames en heren. Het is niet mijn bedoeling een lange inleiding te houden, daar komen straks drie sprekers voor waaromtrent u alles in uw programma hebt kunnen lezen. Ik mag nog slechts enkele uitzonderingen maken bij het welkom heten van onze gasten. Het verheugt ons in het bijzonder dat u, mijnheer de Landdrost, met uw vrouw in ons midden wilt zijn. Ik kan mij voorstellen, dat u als trotse initiatiefnemer tot de bouw van dit Cultureel Centrum ook wel eens wilt meemaken hoe wederom uit vele hoeken van Nederland de mensen hier naar toe zijn gekomen om deze verworvenheid te zien en om daar gebruik van te maken. Wij vinden het bijzonder

prettig dat wij hier mogen zijn, wij geloven dat onze aanwezigheid hier dank zij uw Cultureel Centrum ook van grote betekenis is geweest voor de belangstelling die wij thans mogen ondervinden.

Ik mag nog speciaal welkom heten een van de voorbereiders van het congres, de heer Meilink, die als voorzitter van het Centraal Beraad voor de Beeldende Vorming eigenlijk de eerste man is geweest die op het initiatief van dit congres is gekomen.

Dan zou ik u tenslotte willen meedelen dat wij een zeer hartelijke brief hebben ontvangen van de heer Cals, die ons schrijft dat hij zowel voor de mammoetwet als voor de kunstzinnige vorming en voor lichamelijke opvoeding een bijzondere belangstelling heeft - zoals u zult begrijpen - maar dat hij tot zijn spijt hier vanmiddag niet kan zijn wegens het bijwonen van een vergadering in Straatsburg. Wij betreuren dat met hem, maar wij zijn desondanks van zijn gevoelens ten zeerste overtuigd.

Dames en heren, de verdere orde van vandaag hebt u al kunnen vinden in uw programma, het is niet de bedoeling daar verder op vooruit te lopen. U weet dat er een korte demonstratie zal zijn na de tweede spreker, u weet dat er een pauze zal zijn waarna een forum zal kunnen gaan optreden en er zal na dat forum nog gelegenheid zijn om - zo nodig - tot samenvattingen te komen. Wij staan heden, dacht ik, voor een belangrijk moment op deze zeer muzische en ludieke dag. Wij gaan ons in alle ernst wijden aan dingen die nauwelijks verenigbaar lijken met de sfeer waarin de dag overigens kan plaatsvinden. Ik hoop dat u daar van harte naar zult luisteren, dat u vooral ook met overtuiging zult willen meediscussiëren, en tenslotte dat u de dingen waarom het hier gaat verder zult willen uitdragen in uw eigen dagelijkse omgeving en in uw eigen dagelijkse werk. Allen zeer hartelijk welkom; ik wens u toe dat het congres nuttig en leerzaam zal zijn, en verklaar het hierbij voor geopend.

CULTURELE VORMING ALS NOODZAAK VOOR DE TOEKOMST

Prof. dr J. A. Stalpers, hoogleraar in de sociale pedagogiek aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg

Het is niet de bedoeling van de inleiders u een sluitend betoog voor te zetten. Wij moeten gezamenlijk trachten tot gedachtenwisseling te komen en het lijkt me dat ik het best daartoe bijdraag door een vijftal stellingen te geven en die toe te lichten, vooral bij de eerste en tweede stelling iets uitvoeriger.

De eerste stelling is dan deze:

stelling 1

'Wij hoeven niet bezorgd te zijn (nog niet) voor de toekomst omdat die zoveel vrije tijd gaat geven, maar omdat we reeds nu - en in de komende jaren nog meer - zullen leven in een communicatie- en welvaarts wereld.'

vrije tijd

De toekomst gaat ons niet plotseling onnoemelijk veel vrije tijd brengen. Daar zijn sprookjes over in omloop, daarover bestaan illusies, maar ik moet u dan teleurstellen. Een berekening die voor Nederland gemaakt is door Van den Beld, de directeur van het Centraal Planbureau, laat zien dat wij over 32 jaar, dus in het jaar 2000, gemiddeld nog 38 uren per week zullen werken. Dat is 5 tot 1 uur minder dan nu en het komt ongeveer overeen met de situatie die u op dit moment in de Verenigde Staten kunt zien. Maar zelfs als wij nu eens wat meer uren vrij krijgen, dan komt toch maar een beperkt deel van die uren vrij, beschikbaar voor spel, muziek, kunst enz. Het is een illusie te veronderstellen, dat, als er straks in het productieproces minder mensen nodig zijn, wij dan met elkaar spelend de wei in gaan. Zo zit dat niet. Er zijn nog ontzettend veel onopgeloste problemen die ons duidelijker zullen worden, juist als we meer vrije tijd gaan krijgen.

in 2000

productieproces

communicatie

Maar ook nu reeds, nu wij al in een samenleving zitten, die een heel ander aanzien gaat krijgen door toenemende welvaart, door intensievere communicatie van massamedia - kranten, tijdschriften en televisie in het bijzonder - wordt ons het een en ander van die onopgeloste problemen duidelijk. Het binnenkomen van welvaart en nieuwe communicatie maakt de situatie kwalitatief anders. Laat ik dat wat verduidelijken: er zijn door de massacommunicatiemiddelen allerhande problemen binnengekomen die wij tot nu toe in ons bestaan betrekkelijk gemakkelijk buiten de deur konden houden. Ik denk

conflicten

mogelijkheden

keuze

opleidingen

begeleiding

stelling 2

dus aan problemen van minderheden of van massale groepen van betrekkelijk machtelozen. Er komen allerhande spanningen, conflicten naar voren in forums, in actualiteitenprogramma's, in documentaire uiteenzettingen, in protestbijeenkomsten en discussies: conflicten tussen oud en nieuw, tussen ouderen en jongeren, tussen arme en rijke landen, tussen gehuwd en ongehuwd, tussen blank en niet blank, enz. Onbehagen, verzet, schuldgevoelens komen nu met een veel grotere intensiteit in ons bestaan binnen. Wij ontdekken op dit moment dan ook ons zeer beperkt vermogen om menselijke relaties en conflicten positief uit te werken en wij kunnen daar op dit moment geen genoegen mee nemen. We kunnen niet als gisteren net doen alsof het er niet was. Welvaart en communicatie samen plaatsen ons bovendien in een wereld van allerhande nieuwe mogelijkheden. Wij zijn plotseling omringd geraakt, alle groepen uit de samenleving, met nieuwe goederen, nieuwe diensten, nieuwe informatie over allerhande nieuwe bestaansmogelijkheden. En in deze ruimte, in deze overvloed van rivaliserende, tegengestelde bestaansmogelijkheden, moeten wij nu een keuze doen. Dat is een keuze voor onszelf en dat moet noodzakelijk ook een keuze zijn in relatie met anderen. Deze opgave tot het doen van keuzen vraagt een sterke eigenheid, een persoonlijke eigenheid en een vermogen tot overleg en conflictoplossing. Mag ik het even vergelijken met de wereld van gisteren? In de wereld van gisteren hadden wij reeds een ruime mogelijkheid om persoonlijk een plaats te vinden in de arbeidswereld. Om deze keuze te doen slagen hebben we dan ook een uitgebreid voorbereidingsproces ontwikkeld. Terwille van die arbeidswereld hebben wij opleidingen gemaakt en een proces ingevoerd van school - en beroepskeuze, om vooral maar te zorgen dat ieder naar zijn vermogen op de juiste plek zou komen. Gisteren leefden we echter nog in een wereld van tamelijke schaarste en het doen van moeilijke keuzen beperkte zich tot de keuze van een vak of beroep en misschien tot die van de levenspartner. Maar vandaag, met het overstelpende aanbod van goederen en diensten en met de grote stroom van informatie die elkaar deels tegenspreken, moeten wij op een veel ruimer levensterrein tot keuze en standpuntbepaling komen. Ons vermogen tot het oplossen van problemen en conflicten zal dienen te stijgen.

Als dit zo is, dan zullen wij, zoals we dat voorheen ten aanzien van arbeid en beroep hebben gedaan, ook voor de nieuwe levensterreinen opleiding en begeleiding tot ontwikkeling moeten brengen. Dat brengt ons dan naar de tweede stelling waarin we de betekenis van de kunstzinnige vorming moeten duidelijk maken. Dat woord kunstzinnige vorming is een lastig woord omdat het belaste woord kunst daar in zit. Daar heeft ook de kunstenaar moeite mee.

Tweede stelling dan:

'Kunstzinnige vorming moet niet gericht zijn op een vlucht naar een wereld van eeuwige schoonheid en harmonie, maar heeft allereerst de opgave om jonge mensen

met hun hele wezen ontvankelijk te maken voor zichzelf en hun omgeving en bekwaam te maken om vanuit die verrijkte ontvankelijkheid hun leven en samenleven boeiender en belangrijker te maken'.

pluraliteit

Het gaat dus niet primair, dacht ik, om het aankweken van een hobby voor vrije uren. Het gaat, en dat is dan in het begin wat abstract, om meer menselijke pluraliteit in het dagelijks leven. Laat ik het duidelijk maken. In een samenleving waar het aankomt op keuze en stellingname, daar is het nodig om oprecht jezelf te durven zijn en te kunnen zijn. Tegenover die veelheid van wegen waarin je kunt gaan, kun je alleen weten wat je moet doen als je aan de ene kant de situatie kent, maar ook weet wat jijzelf bent, waar jij jezelf het best thuis zou vinden. Ieder kind, jongen of meisje, dient te ontdekken wie hij of zij zelf is. Om te weten hoe zij staan in hun wereld en hoe zij zich daartoe dienen te verhouden, zullen zij niet alleen moeten kunnen ervaren wat het verstand hun daarover zegt, maar ook wat hun lichaam, hun oren, hart, borst, buik en ledematen daarbij te vertellen hebben. Dat is geen pathos als ik dat zo zeg of een soort symboliek; ik meen dit ernstig. Wij registreren met ons verstand, maar evengoed met onze body, of de wereld waarin wij leven deugdelijk is of niet. En het is vanuit dat registreren met body en verstand dat je ook kunt zeggen: nee, dit bevalt me niet, ik doe het anders. Het ontwikkelen van dit vermogen tot registreren en waarderen lijkt me een opgave te zijn voor de kunstzinnige vorming.

*expressie
vormgeving*

Bovendien: in het contact met elkaar, dat zowel conflict als plezier en viering omvat, is het nodig je vanuit jezelf oprecht te uiten en duidelijk te maken. De vorming daartoe lijkt mij opnieuw program te zijn van de kunstzinnige vorming. Ik denk daartoe aan verbale expressie, zowel gesproken als geschreven, zeker ook duidelijk gesproken. Ik denk aan vormgeving in alle schoolwerk, aan vormgeving aan je kamer, aan een feest, aan je kleding, aan je bewegingen, aan gebruiksvoorwerpen, en als je tegelijk iets te zeggen hebt en je wilt het fel doen: aan affiches. IK denk ook aan schilderen en plastische vormgeving, aan dans en muziek, als vrije expressievormen, maar ik zet ze toch even terwille van mijn betoog aan het eind.

stelling 3

Een derde stelling dan:

'De school lijkt de aangewezen instelling om die mensvernieuwing te bewerkstelligen'.

Ik noem niet primair de vrije culturele organisaties. Waarom niet? Wie gaat er naar een vrije culturele organisatie toe? Dat is iemand die er al zin in heeft, iemand die reeds door toevallige begaafdheid of omstandigheid geïnteresseerd en gemotiveerd is geraakt. Op school ligt dat anders; daar kun je ook de nog niet gemotiveerde wakker maken. De school, dat heet in het engels 'compulsive education', opgelegde vorming; je moet er naar toe. En omdat je daar moet zitten heeft degene die daar als lesgever of groeps-

kans

leider staat, zo'n uitstekende kans. Want iedere leerling die daar dan noodgedwongen zit is altijd bereid om van de nood een deugd te maken, door iets gekks, iets nieuws te ondernemen als hem dat na enige tijd boeien kan. Er is dus, dacht ik, daar ook een kans om wat langduriger met de leerlingen een proces van groeiontwikkeling te maken ook op gebieden van 'kunstzinnige' aard, waarmee zij van te voren geen contact hebben. De leerkrachten hebben niet alleen de kans om nieuwe belangstelling te ontwikkelen, maar zij kunnen nieuwe vaardigheden bijbrengen en zelfs de genegenheid doen groeien om met nieuwe belangstelling de vaardigheid ook buiten de school te gaan beoefenen. De school is het instituut dat bij uitstek cultuurvernieuwend kan werken.

vaardigheden

Vierde stelling:

stelling 4

'Voor de kunstzinnige vorming moet tijd gemaakt worden'.

efficiency

Die tijd is nodig, maar die zit er ook in of kan gemaakt worden. Ik dacht allereerst door grotere efficiëncy in het huidige onderricht, waartoe o.a. leermachines kunnen bijdragen. Ik dacht bovendien door wat minder haast te maken met het onderwijs en wat vakken te laten vallen. Waarom? Omdat onze samenleving er toch een is waarin je niet in je jeugd jaren alles kunt oppotten en ingestampt krijgen wat je voor je leven nodig hebt. Wij moeten toch op doorlopende vorming 'éducation permanente', 'continuous education', overschakelen en voortgaande volwassenenvorming invoeren. Goed, als we dan toch blijven leren, laten we dan niet te veel leren als we jong zijn. Laten we het daar even kalm als goed aanpakken. Het is nu veel belangrijker voor de scholen om de interesse voor verdere vorming levendig te houden, dan er zo'n geweldig lunchpakket van te maken. Ik dank u namens alle kinderen!

*éducation
permanente*

Dan is mijn vijfde stelling een uitsmijter:

stelling 5

'Als bij de invoering van de mammoetwet alle aandacht geabsorbeerd wordt door organisatorische problemen en - wat ik dan maar wil noemen - de mensmakende inhoud van het onderwijs geen of onvoldoende aandacht krijgt dan zullen we nog eens spijt hebben dat we aan die mammoetwet begonnen zijn'.

spijt?

HET ONDERWIJS EN DE CREATIVITEIT IN DE ONDERNEMING

A. Stoel, hoofd afdeling opleiding en personeelsvoorlichting van Hoogovens

Ik heb het gevoel dat ik hier gezien de hitte in dit gebouw als een vis uit IJmuiden in een tropisch aquarium zit, een vis die zich daar nog niet zo erg thuis voelt. Toch stelde ik uw vraag zeer op prijs om ook van de kant van de industrie een bijdrage te leveren aan de vraag welke eisen in de toekomst gesteld zullen worden aan de jongelui die nu nog op school zijn en onder de veel geprezen mammoetwet hun opleiding zullen krijgen. Ik ben me bewust dat ik daarbij misschien wat veel economische motieven inbreng en mij wat mijn creativiteit betreft zal beperken tot wat lijntjes en grafieken, die ik met behulp van een overheadprojector aan u zal tonen.

ontwikkeling

Ik zou willen trachten u een beeld te geven van de ontwikkeling die zich in het (industriële) bedrijfsleven gaat voordoen. Ik zal u daartoe een aantal grafiekjes laten zien op blz. 28.*

wetenschappelijke kennis

U ziet op het eerste grafiekje een lijn die weergeeft hoe de wetenschappelijke kennis in de laatste jaren is gegroeid. Wij zijn er daarbij van uitgegaan dat de kennis elke 10 jaar verdubbelt. Er zijn op dit moment ruim 1 miljoen mensen bezig met research en onderzoek. Zij schrijven hun kennis in 30.000 tijdschriften en als u nu weet dat het grootste gedeelte van alles wat er tot nu toe geschreven is, in de laatste 10 jaar geschreven is, dan kunt u er zich een voorstelling van vormen hoe zich dat in de komende jaren gaat ontwikkelen.

research

Als u nu het volgende grafiekje (2) bekijkt dan is daar weergegeven de snelheid waarmee wij ons voortbewegen. Laten we zeggen, dat het in 1800 nog 40 km per uur was voor wie een goed paard had, in 1900 met de trein was het nog 100 km, en zo vliegt die curve omhoog.

auto's

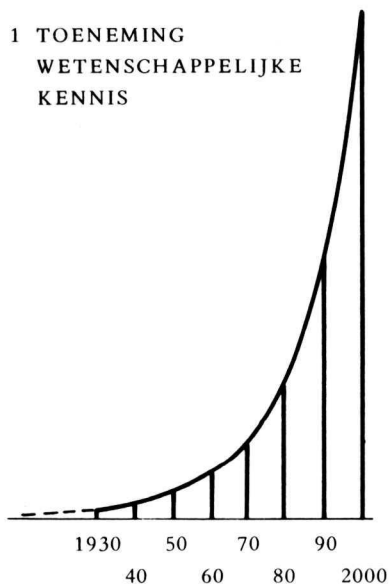
Hier staat voor 1975 3000 km, maar dat is waarschijnlijk alweer veel meer. Ik heb ook een grafiekje van het aantal auto's dat in Nederland aanwezig is (3). Na de oorlog, in 1946, is dat aantal 47.000 en het klimt dan op tot anderhalf miljoen in 1966. Het volgende grafiekje (4) geeft de groei van de wereldbevolking aan. Ook een dergelijke opklimming. Tenslotte wil ik u de welvaartsgroei laten zien in de toeneming van het aantal goederen (5).

*groei bevolking
welvaartsgroei*

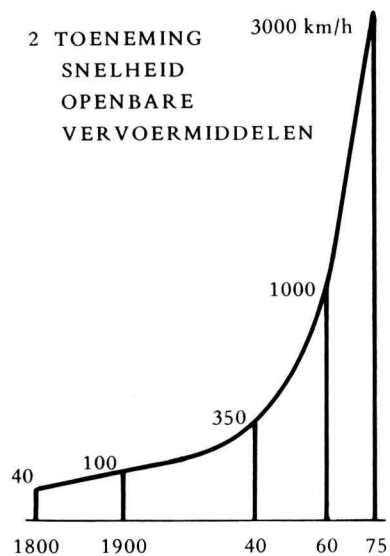
Als u nu deze plaatjes over elkaar heen legt ziet u dat de ontwikkeling een gemeenschappelijke trend heeft n.l. een progressieve kromming.

* De grafiekjes zijn ontleend aan:
*drs. J. A. van Nieuwenhuysen: Hardop
denken over de toekomst.*

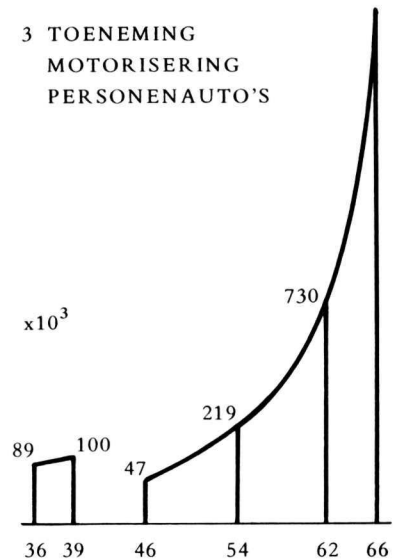
1 TOENEMING
WETENSCHAPPELIJKE
KENNIS

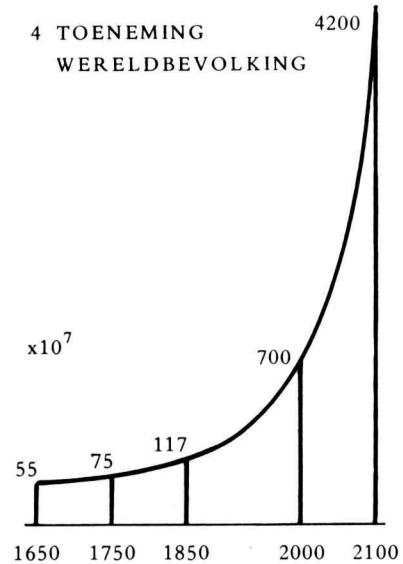
2 TOENEMING
SNELHEID
OPENBARE
VERVOERMIDDELEN

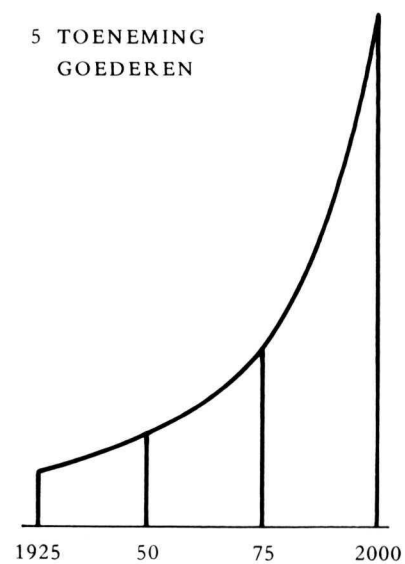
3 TOENEMING
MOTORISERING
PERSONENAUTO'S

4 TOENEMING
WERELDBEVOLKING

5 TOENEMING
GOEDEREN

veranderingen

Dat is het kenmerk van deze tijd, een groei die zich ook manifesteert in de technologie van het ondernemen. We kunnen daar een paar conclusies aan verbinden, een paar verwachtingen, n.l. dat de mens in de toekomstige onderneming voortdurend zal worden geconfronteerd met veranderingen, ook in zijn eigen functie.

mobilititeit

Men zou er zich op moeten voorbereiden dat in het beroepsleven een grote flexibiliteit, een grote mobiliteit gaat ontstaan, die hoge eisen stelt aan de jongeman, die straks in deze ontwikkeling terecht gaat komen. Deze nieuwe situatie vereist meedenken en meedoen aan de verandering, want deze ontwikkeling is niet iets dat alleen maar op ons afkomt, maar dat wijzelf actief meemaken. Alle mensen in het beroepsleven zijn op hun plaats medeverantwoordelijk voor deze ontwikkeling. Iedereen zal daar een positieve bijdrage aan moeten leveren.

basiskennis

Ik zei net al: functies zullen zich wijzigen. Er zullen er verdwijnen, er zullen nieuwe komen, op z'n minst zullen ze veranderen. Dat betekent, dat de kennis die men meeneemt van de beroepsopleiding, en ook die van de algemene opleiding slechts een tijdelijke waarde heeft. Zij zullen een basiskennis moeten geven en moeten in principe polyvalent zijn. In dit verband is belangrijk het feit dat men bereid zal moeten zijn om gedurende zijn hele carrière te leren.

positieve inbreng

Er is nog een andere ontwikkeling die ik graag zou willen noemen en die ik moeilijk in een grafiek kan uitdrukken: dat is de wijze waarop het personeelsbeleid tegenover deze ontwikkeling staat. Ook de sociale wetenschappen zijn in beweging en zoeken naar de mogelijkheid de mens optimaal te doen functioneren in deze veranderende situatie. Een van die ontwikkelingen is kenbaar in de wijze waarop het moderne personeelsbeleid wordt gezien. Ik noem daarbij vooral de wijze waarop in het bedrijf wordt leiding gegeven, aan de waarde die gehecht wordt aan het overleg, aan de wijze waarop de communicatie wordt georganiseerd, zowel horizontaal als verticaal, maar vooral aan de positieve inbreng van elke werker in de onderneming, van heel laag tot heel hoog. Dit komt bijv. tot uitdrukking in de wijze waarop de medezeggenschap wordt ontwikkeld. De medezeggenschap is niet zomaar een formaliteit, die aan de bovenkant van de onderneming moet zitten maar die door de gehele onderneming heen moet werken, die op elke werkplek moet spelen. Maar deze medezeggenschap in z'n totaliteit gezien vraagt van elke mens een positieve bijdrage.

creativiteit

Nu kom ik op het woord creativiteit. Want in deze zin heb ik zowel in technisch als in sociaal opzicht het woord creativiteit in de titel opgenomen. Creatief zijn is het scheppend denken en doen, het vinden van nieuwe wegen. Men zou kunnen stellen dat creativiteit de essentie is van het ondernemen.

essentie

Ik zal dit toelichten: Techniek b.v. is au fond geen wetenschap, maar een kunst, n.l. het manipuleren met technische kennis, met resultaten van wetenschappelijke studie die op zichzelf ook een grote mate van creativiteit hebben gevegd.

fantasie

Techniek vraagt derhalve fantasie, inventiviteit, scheppend vermogen, kortom creativi-

teit. Op deze wijze kunnen we een aantal aspecten van het ondernemen beschouwen. Het sociale beleid bijvoorbeeld is in deze zin een creatieve aangelegenheid, goede verhoudingen te scheppen tussen werkgevers en werknemers, tussen werknemers onderling met de bedoeling dat het optimale resultaat bereikt wordt.

Planning is creatief zijn, verkopen is creatief zijn, het programmeren van een computer is creatief zijn. Elk lid van het bedrijf dat ideeën opbrengt is creatief bezig. En elke man, die niet klakkeloos zijn functie aanvaardt zoals hij daar voor gesteld wordt is kritisch bezig met kijken naar verbeteringen.

kritisch denken

Het begrip creativiteit wil ik derhalve gebonden zien aan de doelstelling gericht op het nut, dienstbaarheid en vooruitgang. Creativiteit is alleen mogelijk als dit wordt voorafgegaan door kritisch denken. Immers door kritisch denken wordt zichtbaar gemaakt, geanalyseerd, hoe processen, situaties, menselijke relaties functioneren en waar de knelpunten, de fouten zitten. Het is een creatieve bezigheid uit deze analyse nieuwe oplossingen te zoeken.

waarderen

Dat dit kritisch denken en creativiteit en initiatief belangrijk zijn in de onderneming heb ik nog eens proberen aan te tonen met de gezichtspunten waarop de beloning in functies plaatsheeft (werkclassificatie) en die waarop beoordelingen zijn gebaseerd. Wat het eerste betreft, die kunt u op het overzicht hieronder lezen. Het zijn tien factoren, die gebruikt worden bij het waarderen van functies. Omdat zij niet allemaal even belangrijk zijn, worden er afweegfactoren aan verbonden. Die ziet u ernaast staan

WERKCLASSIFICATIE (GENORMALISEERDE METHODE)

<i>Gezichtspunten</i>	<i>Afweegfactoren</i>
1 Kennis { ervaring vakkennis	5
2 Zelfstandigheid	6
3 Contact met anderen	2
4 Gezag	2
5 Uitdrukkingsvaardigheid	2
6 Bewegingsvaardigheid	2
7 Materiaal- en machinegevoel	1
8 Bezwaren van het werk	
zwaarte	1
inspannende houding	1
oplettendheid	1
werksfeer	3
persoonlijk risico	1
9 Speciale eisen	1
10 Afbreukrisico - verantwoordelijkheid	4

afweegfactoren

Uit de verschillende afweegfactoren blijkt het belang dat aan deze 'factoren' wordt toegeschreven.

andere dan kennisfactoren

Voor de scholen is interessant dat er voor de carrière nog andere factoren belangrijk zijn dan de kennis. Kennis is wel heel belangrijk, maar nog belangrijker zijn de factoren die bepalen of je met die kennis iets kunt doen of iets wilt doen. Daarvan zijn in dit geval de zelfstandigheid, het zelfstandig denken, het inventief manipuleren met je kennis en de ervaring die je hebt opgedaan blijkbaar het belangrijkste.

zelfstandig

Een andere mogelijkheid is te kijken naar beoordelingsformulieren. Ik heb een willekeurig beoordelingsstaatje uit het bedrijfsleven genomen. Op welke gezichtspunten wordt de mens in de onderneming beoordeeld?

Op het volgend staatje ziet u dat de toewijding, de samenwerking, het oordeelkundig initiatief, het leiding geven, het tempo waarmee men werkt en de kwaliteit van het werk belangrijk zijn.

Beoordelingspunten

- 1 Toewijding
- 2 Samenwerking
- 3 Oordeelkundig initiatief
- 4 Leidinggeven
- 5 Kwantiteit (o.a. tempo)
- 6 Kwaliteit

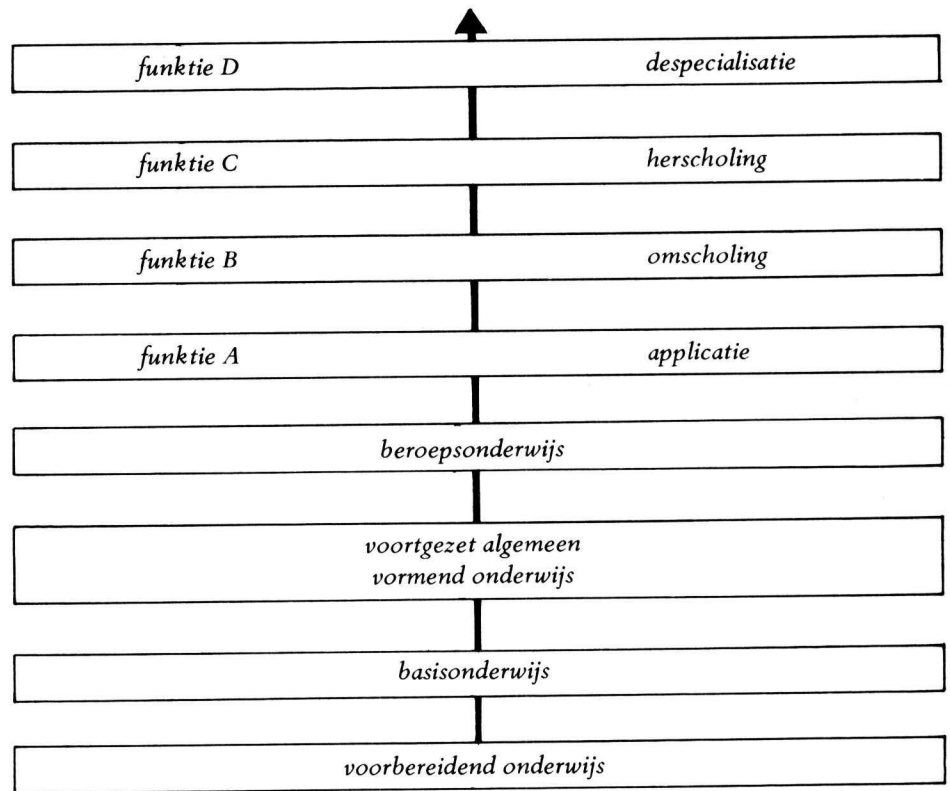
initiatief

U ziet het: toewijding, samenwerking en oordeelkundig initiatief zijn eigenlijk de dingen waar het in de carrière op aan komt.

Ik had eigenlijk in uw gezelschap nog een algemene opmerking over het onderwijs willen maken. Ik heb me n.l. afgevraagd welke plaats het middelbaar onderwijs in het totale systeem van opleiding voor functies inneemt.

opleidingen

Ik heb net gezegd, en ook de vorige spreker heeft dit al gezegd, dat wij niet klaar zijn met leren op de middelbare school en ook niet in de beroepsopleiding daarna. Ook in de loopbaan is een continue stroom van opleidingen te zien. Ik heb dat in een scheemaatje verwerkt.

Daar zijn verschillende woorden voor; herscholing, omscholing, applicatiecursus, despecialisatie enz.

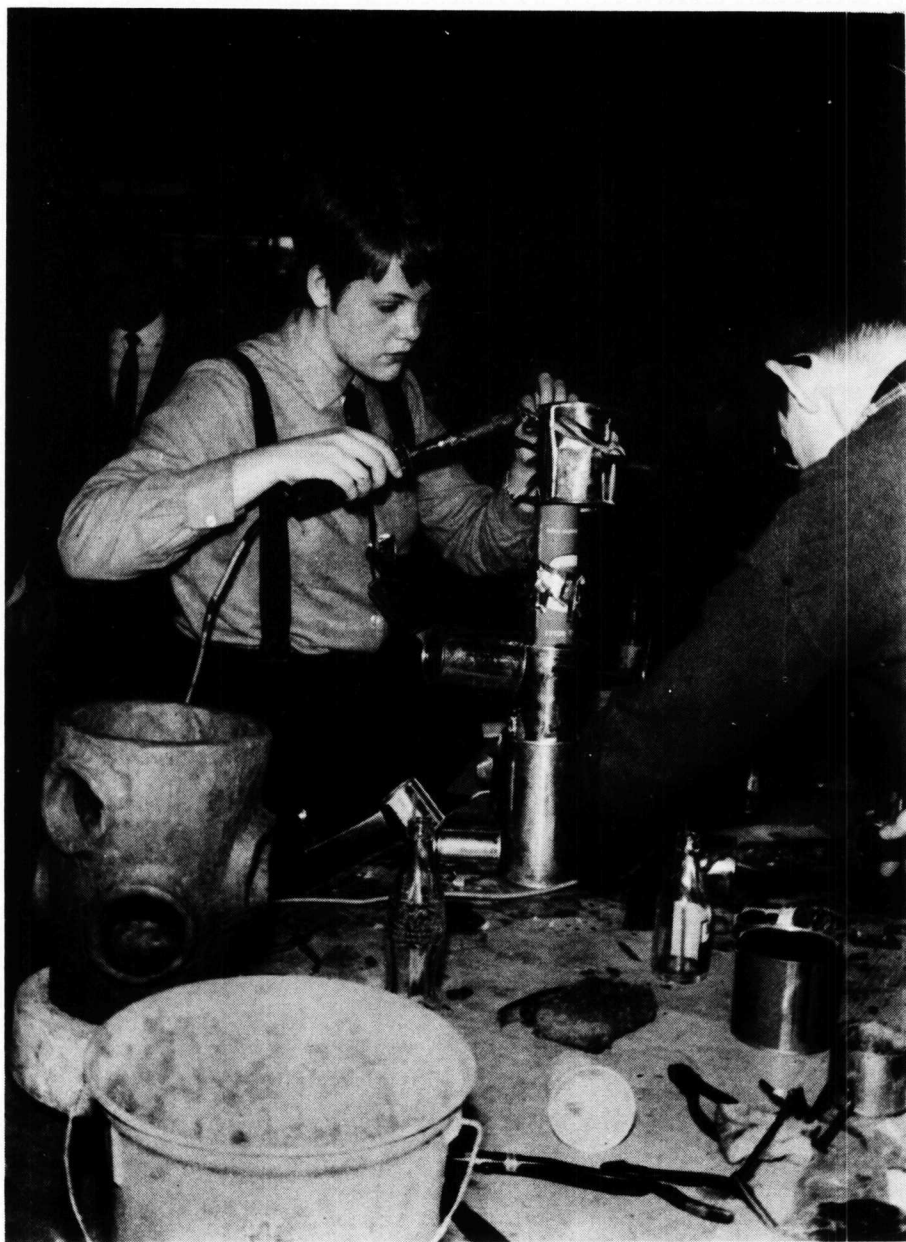
Dat gaat in een willekeurige volgorde, afhankelijk van de situatie waarin men komt: een andere functie, een veranderde functie; 'education permanente' is ook hier duidelijk te zien.

In de totaliteit van die oplossing moet u de rol zien die het algemeen voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs vervullen. De algemene tendens is dat dat algemeen voortgezet onderwijs een basisonderwijs is voor het beroepsonderwijs. Het beroepsonderwijs nu heeft de neiging om ook niet eindonderwijs te zijn maar op haar beurt weer basisonderwijs voor technische of andere beroepskennis. Nog sterker, bij ons in het bedrijfsleven b.v. bij het leerlingstelsel beginnen we ook weer met een basisopleiding omdat de specialisatie steeds weer toegespitst is op een andere 'basis'.

Ik had in dit verhaal graag willen duidelijk maken, dat vanuit het bedrijfsleven gezien

beroepsonderwijs

geen eindonderwijs

brede basis

de rol van het middelbaar onderwijs eigenlijk niet anders moet zijn dan een zeer brede basis te vormen voor alle aspecten die in dat bedrijfsleven noodzakelijk zijn bij de ontwikkeling. Daarin speelt de kennis een belangrijke, maar lang niet de allerbelangrijkste rol, daarin spelen die andere factoren - en ik mag even herhalen: het zelfstandig denken, het kritisch denken, het creatief denken, het samenwerken, en het verantwoordelijk zijn voor elkaar en de materie - een uiterst belangrijke rol. In het bedrijfsleven is de vorming van de persoonlijkheid een aspect van de hoogste orde, omdat wij ervaren dat er ondanks alle goede dingen die zich in het middelbaar onderwijs ontwikkelen nog tekortkomingen zijn.

persoonlijkheidsvorming

Die vorming manifesteert zich bijv. in ons leerlingstelsel waarin wij de leerlingen natuurlijk ook die technische kennis en handvaardigheid verstrekken, maar vooral voorbereiden op de functie van de vakman in z'n totaliteit. Voorbeeld: meedenken in het bedrijfsgebeuren door middel van een jeugdondernemingsraad, met een soort vertegenwoordiging uit alle klassen. De ontwikkeling van de zelfstandigheid door in het lesgeven probleemstellingen te verwerken die dan door de groepen verder worden uitgewerkt en waarover gerapporteerd moet worden. In die rapportage wordt ook de uitdrukkingsvaardigheid, die bijzonder belangrijk is, geoefend. Zoveel mogelijk wordt de bedrijfsopleiding uit de verbale sfeer gehaald en in de doesfeer gebracht door de mensen te confronteren met situaties die ook in de praktijk voorkomen. Aan de hand daarvan worden problemen gezamenlijk opgelost, er wordt getraind in de werkvoorbereiding, in het oordelen, in het leidinggeven.

rapportage

Ik mag u in dit verband ook de Outward Bound School noemen die door het bedrijfsleven gezien wordt als een middel tot het vormen van de persoonlijkheid. Het zal degenen die de lichamelijke opvoeding bevorderen - waarvan ikzelf een bijzonder groot voorstander ben - interesseren dat gebleken is, dat in die school de lichamelijke uitdaging aan jongelui bijzonder grote invloed heeft op geestelijke prestaties, wat blijkt in proeven die wij na de opleiding in het bedrijf genomen hebben.

lichamelijke uitdaging

experiment

In dit verband mag ik ook nog noemen een experiment dat gaande is in onze leerlingopleiding, waarbij het aantal uren lichamelijke opvoeding twee keer zo groot wordt gemaakt en waarin getracht wordt te meten of het afnemen van deze extra uren van de praktijkopleiding nadelige invloed heeft op de praktijkopleiding en op de theorie. Wij zijn nog niet klaar met dat experiment maar het is nu al duidelijk dat het tegendeel waar is. Het blijkt dat de uren die je besteedt aan de lichamelijke opvoeding - en dat zal in dit gezelschap wel goed ontvangen worden - de overige vakken positief stimuleren. Ik ben me ervan bewust dat ik in dit korte verhaal niet verder heb kunnen komen dan u een overzicht te geven van de eisen die in het bedrijfsleven aan de mens in z'n totaliteit gesteld worden. Ik heb, nogmaals, het woord kunstzinnige vorming daarbij niet gebruikt, ik voel me daar ook minder bij betrokken, wel persoonlijk maar niet uit hoofde van mijn functie.

positieve stimulans

Als u in uw school er over denkt om hetzij via de kunstzinnige vorming, hetzij via de lichamelijke opvoeding, hetzij in uw gewone methodiek in alle vakken aandacht te geven aan die menselijke persoonlijkheid en de leerlingen mee te helpen om succesvolle en daardoor gelukkige mensen te worden in die toekomst, dan hoop ik dat ik daar een kleine bijdrage aan heb mogen leveren.

DE MAMMOET EN DE MUZEN

mevrouw drs H. van der Vliet, coördinerend inspectrice van het VHMO

muzen

Wie het zacht-rode boekje dat de Mammoetwet bevat doorbladert op zoek naar Muzen zal hen vinden, al klinkt het onwaarschijnlijk dat dergelijke etherische doch niettemin onstuimige wezens in een wet aanwezig kunnen zijn.

kunstuitingen

Onder muzen versta ik hier niet de negen dames uit de Oudheid, die de kunsten en wetenschappen uit die dagen onder hun bescherming hadden en daarbij geleid werden door hun broer, de god Apollo, maar hun hedendaagse nakomelingen. Dit zijn in vele opzichten zakelijker doch onverminderd onstuimige personages. Zij halen echter hun neus niet meer op voor de beeldende kunsten, zoals zij in de Oudheid nog deden, daar die kunsten tot de ambachten werden gerekend, maar strekken nu in onze tijd hun zorgen uit over alle kunstuitingen en dat alles onder aanvoering niet van Apollo, maar van de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming.

Wat de wetenschappen aangaat kan men zeggen, dat de muzen hun greep daarop hebben verloren, al zijn er tekenen die erop wijzen dat zij weer enig terrein gaan herwinnen; ik denk hierbij b.v. aan industriële vormgeving, waarin techniek, wetenschap en kunst elkaar in onze tijd ontmoeten.

voorzichten

De voorgaande sprekers hebben gesproken over 'de culturele vorming als noodzaak voor de toekomst' en 'de creativiteit die van de werknemers in de onderneming wordt verlangd'. Aan mij de taak om aan te geven in hoeverre de Wet op het voortgezet onderwijs, de Mammoetwet, die op 1 augustus a.s. in werking treedt, voorzichten biedt om aan de door de beide sprekers geuite verlangens tegemoet te komen en bovendien aan die van de verenigingen, die deze bijeenkomst organiseren, en die in hoofdzaak aandringen op versterking van het kunstzinnige, het muzische element in het onderwijs.

Gelukkig kan in principe aan hun wensen worden voldaan, waaruit moge blijken dat de Mammoetwet niet vóór de invoering al geheel verouderd is, zoals enthousiaste geesten wel eens zeggen en schrijven.

Een staatsman die een wet ontwerpt moet enerzijds tegemoetkomen aan de eisen en verlangens van de burgers, zoals die door de volksvertegenwoordiging naar voren wor-

<i>visie</i>	den gebracht, anderzijds moet hij een zekere visie hebben op de toekomstige ontwikkelingen. Hij moet futurologie bedrijven. Volgens prof. van Peursen gaat de futuroloog na wat in het heden modern en vooruitstrevend genoemd wordt en trekt hij de daarbij behorende lijnen door tot bijv. het jaar 2000 om tot zijn voorspelling te komen.
<i>democratisering</i>	Welnu, democratisering is een in het oog springende tendens in onze samenleving. Eveneens snelle veroudering van kennis, waardoor voortdurende herscholing noodzakelijk wordt. Dit houdt in dat bij het onderwijs de nadruk moet komen te vallen op training in zelf-vinden, in creativiteit, niet voor speciaal daarvoor begaafden alleen, maar voor iedereen.
<i>creativiteit</i>	
<i>raamwet</i>	De Wet op het voortgezet onderwijs kan zeer kort gekarakteriseerd worden als een raamwet, die door zijn fraaie vormgeving esthetische gevoelens bevredigt van diegenen, die daarvoor gevoelig zijn.
<i>grondgedachte</i>	Hij regelt in grote trekken alle vormen van voortgezet onderwijs na de lagere school, met uitzondering van het universitair onderwijs, het militair onderwijs, het leerlingstelsel en enige vormen van buitengewoon onderwijs, (b.v. aan gehandicapten).
<i>algemene vorming</i>	De grondgedachte van de Wet is het bieden van een sluitend geheel van onderwijsvoorzieningen aan alle 12-jarigen, waarmee bedoeld wordt dat de in de afgelopen 100 jaar naar behoefte ontstane schoolsoorten op elkaar worden afgestemd, zodat soepele overgangen van de ene naar de andere school mogelijk worden, zowel horizontaal als verticaal.
<i>muzen</i>	Een tweede gedachte is het aanbieden van een brede algemene vorming in de eerste leerjaren - één, twee of drie, afhankelijk van het schooltype - en daarna een zekere specialisatie in kleinere groepen van vakken waarvoor de leerling affiniteit vertoont. Wat de aard en de inhoud van het onderwijs betreft beperkt de wetgever zich tot het noemen van de vakken die op de scholen moeten worden gegeven.
<i>22%</i>	Bezien wij - voorzien van enige historische kennis van ons onderwijs - deze vakken op zoek naar muzen, dan springt direct in het oog dat in het eerste leerjaar - het 'brugjaar' - van alle schooltypen, náást lichamelijke oefening en tekenen, die zich allang een vaste plaats op de lesroosters hadden veroverd (gymnastiek als van eerste belang voor onze volksgezondheid, tekenen als technisch en kunstzinnig tekenen, wortelend in een oude Nederlandse traditie) nu ook muziek en handvaardigheid verplicht zijn gesteld. De muziek, een zeer muzisch vak, dat het meest direct van alle kunsten hogere gevoelens kan losmaken, krijgt nu een kans. Evenzo handvaardigheid, dat, evenals tekenen, technisch kan zijn, maar zich, evenals dat vak, waarschijnlijk in muzische richting zal ontwikkelen. In totaal wordt in de brugklas ruim 22% van de wettelijk verplichte uren besteed aan tekenen, handvaardigheid, muziek en gymnastiek.

Het 'sluitend geheel' op enige afstand overziend kan men constateren dat voor de 50% van onze 12-jarigen die momenteel naar het lager beroepsonderwijs gaan, het intellec-

	<p>tuele en het muzische element zijn versterkt, terwijl de bolwerken van het intellectua- lisme, de hbs en het gymnasium, naast de literatuur die vanouds beoefend wordt, een uitgebreider programma van vakken met muzische en, als novum, ook met technische inslag kunnen bieden.</p>
<i>scale van vakken</i>	<p>Met deze geste geeft de wetgever te kennen dat hij de kennismaking met een scala van vakken die het verbale, exacte, technische en kunstzinnige bevatten, voor alle jeugdi- gen een landsbelang acht.</p>
<i>determinerende functie</i>	<p>De introductie van de muzische vakken in het eerste leerjaar van alle schooltypen hangt mede samen met de determinerende functie van dit jaar. Immers, het is de bedoeling door observatie van de leerling uit te maken voor welk schooltype hij het meest geschikt is. Men moet dan natuurlijk ook vele vakken aanbieden om de leerlin- gen goed te kunnen observeren.</p>
<i>te kleine marge</i>	<p>Na het eerste leerjaar zal op de verschillende schoolsoorten nog een aantal - een betrekkelijk klein aantal - uren aan de vakken, muziek, tekenen, handvaardigheid moeten worden besteed, terwijl tussen het verplichte minimum in de voorgeschreven vakken en het toelaatbaar maximum in alle vakken, facultatieve uit een bepaalde lijst en geheel vrij te kiezen, een kleine - misschien te kleine - marge overblijft om muziek, tekenen, handvaardigheid, maar ook filmkunst, dramatische expressie, toneel, spreek- vaardigheid, danskunst, tot hun recht te laten komen. Hoe de ontwikkeling zal zijn laat de wetgever over aan het bevoegd gezag, de schoolbesturen.</p>
<i>bevoegd gezag</i>	<p>Er zijn enkele scholen die in hun doelstellingen een grote plaats inruimen voor de kunstzinnige vakken, omdat zij die van groot belang achten voor het latere leven - beroeps en persoonlijk - van hun leerlingen. Andere doen dit niet. Immers, de eind- exameneisen zijn nog niet bekend en de vijfdaagse schoolweek staat voor de school- deur. Het is dus begrijpelijk dat een aantal scholen voorlopig voorzichtigheid zal be- trachten bij het opvullen van hun marges.</p>
<i>groot belang</i>	<p>Wanneer echter - en nu moet opnieuw wat futurologie bedreven worden - nieuwe leermethoden worden toegepast, waarbij de kennis geprogrammeerd kan worden aan- geboden en slechts het manoevreren ermee in de klas hoeft te worden geleerd, zal de efficiëncy van het onderwijs worden verhoogd en tijd vrij komen die besteed zou kunnen worden aan een intensivering van de technische en de kunstzinnige vorming.</p>
<i>optimisme</i>	<p>Het spreekt vanzelf dat veel zal afhangen van de wijze waarop in de eerstkomende jaren de muzische vakken gegeven zullen worden. Wat dat betreft is er reden tot een redelijk optimisme dat ik grond op observatie in de scholen.</p>
<i>lichamelijke oefening</i>	<p>Om met lichamelijke oefening te beginnen. Dit vak heeft zich een vaste plaats op alle lesroosters veroverd. De opleidingen leveren ruim voldoende leraren af, althans voor het algemeen voortgezet onderwijs, dat is ulò tot en met gymnasium. Hier en daar treft men een muzisch accent in de vorm van de ritmische gymnastiek en bewegingsscholing. Het vak wordt, anders dan in mijn eigen schooltijd, au serieux genomen.</p>

tekenen

Hetzelfde geldt voor tekenen, dat van alle traditionele schoolvakken het meest gemoderniseerd is. De opleiding - hoewel natuurlijk voor verbetering vatbaar - is goed doordacht, zodat de meeste tekenleraren tegenwoordig over een goede didactiek beschikken. Kunstgeschiedenis ontwikkelt zich tot kunstbeschouwing. Handwerken, sinds lang een verplicht vak voor ruim 85% van de 12-jarige meisjes, kent een nuttigheids- en een artistieke richting, die hier en daar op gelukkige wijze samengaan.

*kunstbeschouwing
handwerken*

muziek

Muziek, oorspronkelijk zingen, begint in veelzijdiger vormen terrein te winnen in de scholen. De stichting 'Het schoolconcert' komt op honderden scholen - meestal binnen de schooluren - de jeugd met allerhande vormen van muziek vertrouwd maken, terwijl de stichting 'Jeugd en muziek' de actieve muziekbeoefening bevordert.

handenarbeid

Tenslotte de handenarbeid, in de wet aangeduid met handvaardigheid, zodat er ook handwerken onder kan worden verstaan. Reeds op een aantal scholen vrijwillig ingevoerd, kent het vak - evenals handwerken - een nuttigheidsrichting, technische handenarbeid, en een artistieke richting. Evenals bij muziek het geval is moet de werkelijk op de behoeften van de scholen afgestemde opleiding nog van de grond komen, al is een goed begin gemaakt. Er zijn op dit moment dan ook niet voldoende leraren om de introductie van het vak op alle scholen van voortgezet onderwijs goed op te vangen.

voordrachtskunst

Inmiddels zijn wij in onze zucht om vooral het nieuwe goed te doen spreken voorbijgegaan aan de kunsten waarom de muzen zich al in de Griekse oudheid bekommerden: de voordrachtskunst, artistiek op het literaire gericht, meer nuttig op het 'spreken in het openbaar', het toneel, het proza, de dichtkunst. Ook zij worden op sommige scholen enthousiast beoefend. Bij al deze vakken komt evenals trouwens bij de z.g. intellectuele vakken het accent meer en meer te liggen op het 'zelf-doen', op de creativiteit!

Uit dit alles moet u duidelijk geworden zijn dat de muzische tendensen die reeds in het oude bestel naar voren kwamen, door de Mammoet met vreugde zijn gezien en met behoedzaamheid versterkt.

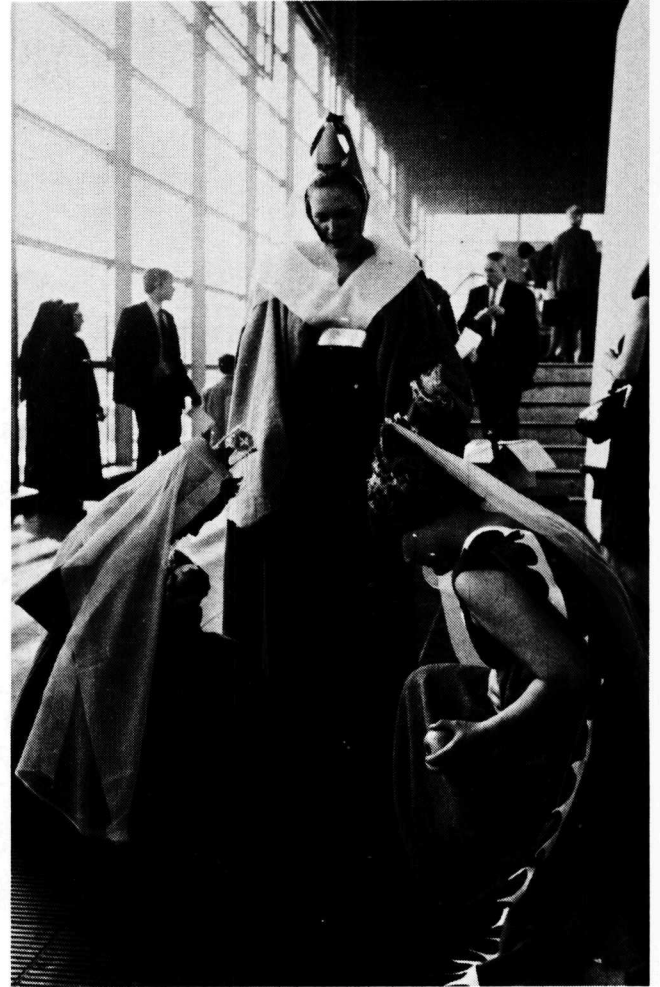
voorzichtigheid

Nu is het juist die behoedzaamheid, die in onze tijd van roepen om duidelijkheid niet overal gewaardeerd wordt. Ook spreekwoorden worden niet gewaardeerd. De aloude voorzichtigheid is echter nog steeds de moeder van onze nationale porseleinkast.

experiment

Veel hangt af niet alleen van de wijze waarop de vakken gegeven worden maar ook van de wijze waarop de schoolleiders en de schoolbesturen, de leerlingen en hun ouders op de muzische vakken zullen reageren. Daar velen zich heden ten dage slechts door wetenschappelijk opgezette experimenten laten overtuigen zou het wellicht aanbeveling verdienen eens na te gaan welke invloed de muzische vakken hebben op de intellectuele prestaties van de leerlingen. In Heerlen is - zo las ik in de Haagse Courant van 13 februari j.l., onder het opschrift 'Beter leren met gymnastiek' - f 60.000,- beschikbaar gesteld voor een dergelijk experiment met lichamelijke oefening.

Er valt nog veel te zeggen, maar ik wil nu eindigen met de hoop uit te spreken dat de dag van vandaag ertoe zal bijdragen, dat vooral schoolleiders en schoolbesturen beter zijn gaan zien welke mogelijkheden voor de optimale ontwikkeling van hun leerlingen in de 'niet-examenvakken', de 'muzische', de 'expressievakken', ook wel de 'vakken-achter-de-streep' genoemd, zijn gelegen.

VERSLAG VAN DE DISCUSSIE

Na de inleidingen werd een forumdiscussie gehouden, waarbij schriftelijk ingebrachte vragen werden behandeld door de leden van een forum en deelnemers in de zaal. Het forum bestond uit Mr M. Vrolijk (voorzitter), mejuffrouw drs H. van der Vliet, prof. dr J. A. Stalpers, A. Stoel (inleiders op het congres), J. P. Kramer en Chr. Rabé (namens de organiserende verenigingen).

In de discussie kwam meermalen tot uiting, dat er ongerustheid heerst over de invulling van de mammoetwet.

weinig ruimte

Er werd gesteld dat weliswaar nieuwe kunstzinnige vakken hun intrede doen in het voortgezet onderwijs doch dat de wetgever te weinig ruimte laat om van die vakken dan ook echt iets te maken. Als voorbeeld werd genoemd het gymnasium waar na het brugjaar nog slechts vier uren voor alle expressievakken gezamenlijk beschikbaar zijn. Het aantal uren tekenen wordt, vooral in het havo (in vergelijking met hbs en mms) aanzienlijk teruggebracht en het geringe aantal uren, verdeeld over drie expressievakken maakte een noodzakelijke continuïteit in die vakken onmogelijk. Het werkt verflakking in de hand, doordat een leerling nergens verder komt dan een introductie in een vak.

*continuïteit
introductie*

Daar tegenover werd overigens aangevoerd dat de basistabel slechts een aantal van de te besteden uren vastlegt: het bevoegd gezag kan het aantal uren aan kunstzinnige en lichamelijke opvoeding te besteden, vrij aanzienlijk uitbreiden. Sommige scholen doen ook meer dan minimaal verplicht is, maar het is duidelijk dat het bevoegd gezag nog niet voldoende overtuigd is van het grote belang van de 'vakken achter de streep'. Daarbij speelt een rol dat docenten van bijna alle vakken pleiten voor een groter uren-aantal en dat het belang van de intellectuele vakken en de exameneisen, ook bij de ouders, meer aanspreken dan de hier in het geding zijnde vakken. Misschien moet de wet nog eens worden herzien voor het bereiken van een betere basis om de kunstzinnige vorming tot zijn recht te doen komen.

bevoegd gezag

ouders

Met name door het vastleggen van alle uren voor het brugjaar kan een aantal scholen, waar al langer veel aandacht voor de expressievakken was, minder tijd aan deze vakken besteden. Dramatische expressie, hier en daar reeds onderdeel van het schoolprogram-

individuele programma's

ma, verdwijnt geheel uit het brugjaar. Echter: het voorschrijven van meer basisuren voor de verschillende vakken heeft ook een keerzijde: er blijft minder ruimte voor individuele programma's vooral op die scholen, die na een introductie in de verschillende vakken hun leerlingen de gelegenheid willen geven zich met een van de expressievakken intensiever bezig te houden.

alle leerlingen

Het congres kwam niet tot een conclusie, maar de problemen waren duidelijk: de wetgever laat aan het bevoegd gezag over meer te doen dan het strikte minimum en het bevoegd gezag is er, ook al door het terugbrengen van het totale uren aantal tot 32, over het algemeen nog niet aan toe de N2-uren en O-uren te bestemmen voor andere dan intellectuele vakken. Het verhogen van het aantal N1-uren zou meer uren voor kunstzinnige vorming opleveren, maar dat zou dan weer voor alle leerlingen een iets verdere introductie op de expressievakken tot gevolg hebben, waarbij de kans op het uitgebreider beoefenen van een vak naar keuze van de leerlingen minder groot zou worden.

examenpakket

In dit verband wordt de vraag opgeroepen of in het examenpakket een plaats zou moeten (kunnen) zijn voor een der expressievakken. Een vragensteller achtte dit ongewenst, omdat de vrije ontplooiing van de individualiteit van de leerling in het gedrang zou komen bij het vooruitzicht van een examen. De mogelijkheid echter om in een expressievak examen af te leggen zou aan leerlingen, die daarvan gebruik willen maken, de kans bieden zich, na de introductie in de onderbouw, in de hoogste klassen gedurende vier uren met het vak van hun keuze bezig te houden.

vrije ontplooiing

kans

Het standpunt van een andere vraagsteller was, dat leerlingen op school al zo veel moeten en dat het dringend noodzakelijk is, dat zij, juist in een intellectuele en voorbereidend wetenschappelijke opleiding, de beschikking krijgen over een aantal uren waarin zij, met een grote inzet, en met plezier in het werk, zichzelf kunnen zijn. Door een andere deelnemer aan de discussie werd gewezen op de correlatie die blijkbaar bestaat tussen de expressievakken en de kennisvakken. Onderzoekingen op dit terrein, ondermeer in Frankrijk en Hongarije, hebben aangetoond, dat de tijd die aan expressievakken wordt besteed, geen verloren tijd is. Afgezien van de betekenis die deze vakken in zichzelf hebben, blijkt, dat er winst is ten aanzien van de resultaten bij de kennisvakken: de leerlingen die meer uren dan anderen besteden aan expressievakken leveren bij de intellectuele vakken gelijke of betere prestaties. Kritici zouden kunnen opmerken dat deze leerlingen ook zonder dit extra aan expressievakken die betere resultaten zouden hebben geboekt, doordat hun persoonlijkheidsstructuur hen daartoe conditioneert (niet alleen het intelligentiequotient maar vooral andere eigenschappen als creativiteit, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en initiatief doen een leerling slagen) maar dat zou juist een argument kunnen zijn voor die expressievakken, die immers in zo hoge mate bijdragen tot de ontplooiing van de genoemde onmisbare eigenschappen. In dit verband werd opgemerkt, dat de kunstzinnige vorming niet

zichzelf zijn

winst

slechts tot stand behoeft te komen in de beoefening van de expressievakken, maar dat zij ook tot ontplooiing kan worden gebracht in andere vakken. Een wetenschappelijk onderzoek in Nederland naar de inwerking van de kunstzinnige vorming op de resultaten bij de intellectuele vakken werd door verschillende deelnemers aan de discussie wenselijk geacht.

lerarenopleiding

De lerarenopleiding was een ander punt van discussie dat vrij uitvoerige aandacht kreeg. Er zijn verschillende kanten aan: voor enkele vakken die als verplichte of facultatieve vakken in de wet worden genoemd zijn niet voldoende docenten beschikbaar of zelfs niet voldoende opleidingsmogelijkheden. Dat geldt met name voor handvaardigheid en dramatische expressie.

docenten

Een ander aspect is, dat de leraren naar de mening van velen niet voldoende op de nieuwe situatie zijn voorbereid. 'Het is'; zoals een der deelnemers het uitdrukte, 'als een ehbo-er die een hartoperatie moet verrichten'. Wanneer nu de wet in werking treedt, bestaat de kans dat een nieuw vak bij voorbaat in diskrediet raakt, doordat het zich, door gebrek aan voldoende gekwalificeerde docenten, niet waar kan maken. Wanneer eenmaal, zo redeneert men, een rooster is gemaakt en een school een tijdlang met een bepaalde lesurenverdeling heeft gewerkt, zal het uiterst moeilijk zijn daar later nog veranderingen in aan te brengen. Als op een bepaalde school niet bij het begin van de inwerkingtreding de positie van de expressievakken redelijk is, moet worden gevereerd dat er voor de toekomst niet veel van te verwachten zal zijn.

*diskrediet
waar maken*

kunstenaar

De vraag of een kunstenaar in bepaalde gevallen bevoegd zou moeten zijn tot het geven van lessen, houdt hiermee eveneens verband. De vraag werd opgeworpen met betrekking tot de dramatische expressie, tot het geven waartoe behalve het diploma van de Akademie voor expressie door woord en gebaar het diploma van een erkende toneelschool bevoegdheid verleent. Dezelfde vraag zou kunnen worden gesteld met betrekking tot de afgestudeerden van een akademie voor beeldende kunsten en een conservatorium. In de kringen van leraren in expressievakken overheerst de mening, dat voor een goede begeleiding van de leerlingen een pedagogisch-didactische scholing minstens zo noodzakelijk is als de vaktechnische scholing, op welk aspect vanzelfsprekend bij de akademies tot nu toe de grootste nadruk valt.

*pedagogisch didactische
scholing*

dans

Van de zijde van de aanwezige danskunstenaars werd de aandacht van het congres gevraagd voor de grote betekenis van de dans voor de inventieve, creatieve en persoonlijke uiting als kunstzinnige vorming en als aanvulling op de lichamelijke opvoeding.

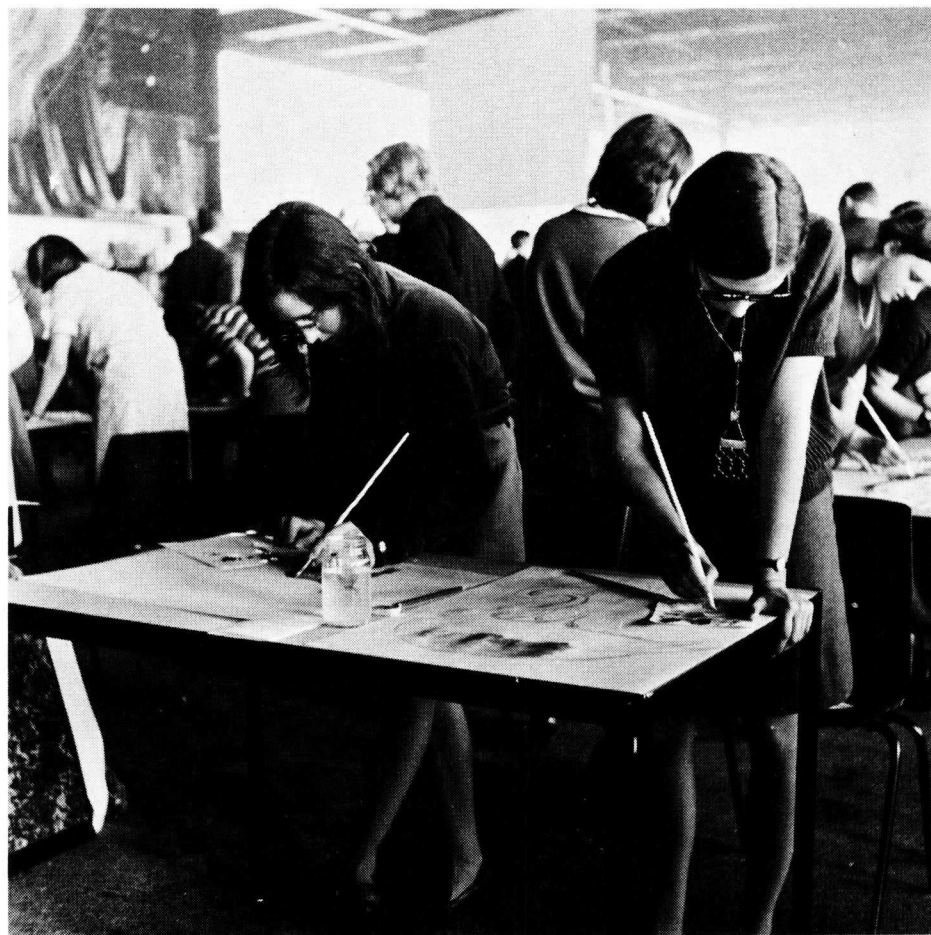
Een discussiant vestigde er de aandacht op dat de politieke en literaire geschiedenis wel een plaats hebben in het school-programma, doch dat men blijkbaar de geschiedenis en de beschouwing van de beeldende kunsten niet belangrijk genoeg vindt. Het vak kunstgeschiedenis, hoewel het op het programma van de mms heeft geprikt, komt als afzonderlijk vak niet meer voor bij de verplichte vakken.

kunstgeschiedenis

Met betrekking tot de programmering van kunstzinnige en lichamelijke opvoeding

voortgezette opleidingen

werd er op gewezen, dat het voor verschillende voortgezette (beroeps) opleidingen van groot belang is, welke vakken in de vooropleiding een plaats hebben gehad. Met name de sociale academies, de jeugdleidersopleidingen, de kweekscholen, de academies, de conservatoria, zullen graag kandidaten zien komen die aan de musische en lichamelijke vorming reeds ruimschoots hebben gewerkt, hetzij in een verplicht vak, hetzij in een keuzevak. Met het oog daarop werd bepleit dat de keuzemogelijkheden voor de leerling groot zouden zijn.

NASCHRIFT

CONCLUSIES, KANTTEKENINGEN

Het onderwerp waaraan het congres M68 was gewijd, geeft de samensteller van het verslag aanleiding tot een aantal opmerkingen. Ten dele zijn deze te beschouwen als conclusies die kunnen worden getrokken uit de inleidingen en de daarop gevolgde discussie. Voor het overige moeten zij worden gezien als kanttekeningen bij zaken, die op het congres niet expliciet aan de orde zijn geweest, maar die toch in deze publikatie naar aanleiding van het congres niet achterwege mogen worden gelaten.

1 Eens te meer is gebleken, dat kunstzinnige en lichamelijke opvoeding niet meer als luxe kunnen worden beschouwd. De samenleving doet steeds meer een beroep op kwaliteiten die niet in de eerste plaats worden ontwikkeld door de kennisvakken, maar die juist in de met een juiste instelling geleide 'vakken achter de streep' tot ontplooiing worden gebracht. In meer dan één inleiding en in de discussie werden ter motivering van deze vakken terecht begrippen als creativiteit, mobiliteit, flexibiliteit, communicatie, initiatief, naar voren gebracht.

2 De expressievakken nemen in de bevordering van kunstzinnige vorming geen monopoliepositie in. Het gaat niet slechts om het conditioneren van de leerling voor 'leven met kunst' noch alleen om het bezig zijn met kunstzinnige activiteit om zich zelfs wil, maar ook en vooral om kunstzinnige vorming als middel tot verwezenlijking van het totale vormingsdoel. In veel andere vakken kan het hierboven bedoelde ruime begrip van kunstzinnige vorming tot zijn recht komen.

3 De in de bijlage van de Overgangswet voor het eerst gepubliceerde basistabellen voor de verschillende schooltypen en de daaruit voortgevloeide voorbeeldtabellen van het Ministerie van O en W, waarin ook N1- en O-uren zijn verwerkt, leveren een duidelijke illustratie van de op het congres naar voren gekomen twijfel aan een redelijke plaats van de expressievakken in de mammoetwet. Het duidelijkste voorbeeld vinden we bij het havo. Wanneer u de basistabel voor het havo vergelijkt met de lesurentabel van de vroegere mms, blijkt het volgende:

MMS

muziek	3	
tekenen	9 of 11	(nl: wanneer het vak kunstgeschiedenis
handwerken	8	bij tekenen wordt ondergebracht)
lichamelijke oefening	12	
	<hr/>	
totaal	32 of 34	

Bovendien waren er totaal 20 uren naar keuze van het bevoegd gezag, waarvan 10 uren voor een groep van vakken, waaronder zich de expressievakken bevonden.

HAVO

muziek	tenminste	3	} tezamen	12
tekenen	tenminste	3		
handvaardigheid	tenminste	2		
lichamelijke oefening				<hr/>
				12
				24

Het verschil blijkt duidelijk uit deze beide overzichten. Wanneer men bovendien de eigenlijke expressievakken beschouwt met weglating van de lichamelijke opvoeding, springt nog duidelijker in het oog, hoe ongunstig het havo afsteekt tegen de vroegere mms (12 verplichte uren inplaats van 22).

Een ernstige belemmering ligt verder in het gegeven, dat in geen van de voorbeeldtabellen het aantal uren voor expressievakken is verhoogd door het toewijzen van N2- of O-uren, hetgeen toch heel goed mogelijk was. Natuurlijk: het bevoegd gezag van iedere school is vrij, de tabellen al of niet als maatstaf te nemen, maar het is duidelijk dat van deze voorbeelden weinig stimulans uitgaat.

4 Dikwijls is de schoolleiding te weinig bekend met de mogelijkheid, dat ook andere vormen van kunstzinnige activiteit dan de in de basistabellen vermelde expressievakken kunnen bijdragen tot het aanbieden van een brede scala van mogelijkheden aan de leerlingen. Zo werd in de demonstraties aandacht gevraagd voor film en voor dramatische expressie beide tot de mogelijkheden behorend doordat zij zijn opgenomen in de lijst van facultatieve vakken. Hierbij teken ik aan, dat bepaalde facetten van de verbaal-dramatische vorming, behalve in een apart lesuur, ook aandacht kunnen krijgen binnen andere lessen (b.v. nederlands). In de discussie werd overigens ook voor een niet op deze lijst voorkomende expressievorm de aandacht gevraagd, te weten de dans (in het bijzonder de dans gebaseerd op bewegingsexpressie). Deze expressievorm neemt, evenals de film, in het engelse onderwijs een duidelijke plaats in. Zij blijkt stimulerend te werken op de vitale ontwikkeling, als aspect van muzische vorming en als vorm van werken in de lichamelijke opvoeding. Over de toepassing in Nederland kunt u inlichtingen krijgen bij de NSKV.

5 Wetenschappelijk onderzoek naar de door velen aangenomen positieve correlatie tussen een versterkt kunstzinnig programma en de resultaten bij de kennisvakken is een dringende eis. Naar voren kwam dat de leerlingen, die in hun schoolprogramma meer aandacht aan de expressievakken besteden dan anderen, betere resultaten boeken bij de kennisvakken.

6 Voor de continuïteit van de kunstzinnige vorming is het noodzakelijk, dat een aantal N2- of O-uren een bestemming krijgt in de sfeer van de expressievakken. De NSKV heeft in de experimenterende scholen voor voortgezet onderwijs een enquête gehouden. Deze leert, dat de scholen, die aan kunstzinnige vorming werkelijk waarde toekennen, dat in hun programma weten te verwezenlijken door de leerlingen in de bovenbouw de gelegenheid te bieden een der kunstzinnige vakken, naar keuze, gedurende enkele uren per week te beoefenen. Wanneer de verplichte uren voor een 'introductie in de expressievakken' worden besteed in de onderbouw en de hoogste klassen een keuzemogelijkheid krijgen (die slechts enkele uren van het totaal aan N2- en O-uren behoeft te kosten) blijft als enige noodzaak over, de continuïteit te waarborgen door in de middenklassen de introductie voort te zetten of reeds een keuzemogelijkheid te openen. Zelfs met een vrij beperkt aantal uren boven de basistabel is door het instellen van keuze-uren een behoorlijke aandacht voor de expressievakken mogelijk. Het verslag van bovengenoemde enquête 'kunstzinnige vorming in het mammoetexperiment' is verkrijgbaar bij de NSKV.

7 In dezelfde enquête is gevraagd naar de accommodaties voor de verschillende vakken. Daarbij is gebleken dat slechts weinig scholen beschikken over voor de expressievakken behoorlijk ingerichte lokalen van voldoende afmetingen. Als voorbeeld kan worden genoemd het vak handenarbeid. We vergelijken de door de scholen opgegeven afmetingen van de handenarbeidlokalen met de afmeting die in het rapport 'Handenarbeid bij het AVO' (Werkgemeenschap voor Vernieuwing in Handenarbeid) wenselijk wordt geacht: 120 m². Van de 64 scholen, waarvan gegevens aanwezig zijn, beschikken 13 in het geheel niet over een lokaal. Van de lokalen in de overige scholen zijn er 12 niet groter dan een normaal leslokaal, 36 tussen 50 m² en 120 m² en slechts 7 groter dan 120 m², de norm die in genoemd rapport als minimum is aangemerkt. Intussen worden scholen gebouwd met te kleine lokalen, omdat er geen richtlijnen zijn. Een door het ministerie vast te stellen norm is een dringende noodzaak.

8 Er dient te worden gestreefd naar eerstegraadsbevoegdheden voor alle expressievakken. In het licht van het grote belang van deze vakken is het niet verdedigbaar dat voor enig expressievak een tweedegraads niveau voldoende zou zijn. Daarnaast is het uit een oogpunt van 'werving' noodzakelijk dat voor vakken als handvaardigheid en dramatische expressie bevoegdheden worden geschapen die aan de docenten in deze vakken een ook economisch gelijkwaardige positie in het vooruitzicht stellen.

9 Het opnemen van een expressievak in het eindexamenpakket biedt een goede

mogelijkheid om de kunstzinnige vorming in het voortgezet onderwijs tot zijn recht te laten komen. Wanneer deze mogelijkheid ontstaat, zal door de leerlingen die deze keuze doen, een aantal N2-uren aan het gekozen expressievak worden besteed. Deze mogelijkheid biedt aan de leerlingen met affiniteit tot muziek, tekenen of handvaardigheid de gelegenheid, zich na de introductieperiode in de onderbouw, wezenlijk en intensief met het vak van keuze bezig te houden. Op deze wijze kan de kunstzinnige vorming geen vrijblijvend randverschijnsel blijven, maar wordt zij voor de betrokken leerlingen wezenlijk bestanddeel van het vormingsprogramma.

Foto's in dit verslag zijn van F. Tiesing (pag. 4, 6, 14, 16, 35 en 44) en R. Siers (overige)

EXEMPLAREN VAN DIT VERSLAG ZIJN
VOOR BELANGSTELLENDEN BESCHIKBAAR
MEN WENDE ZICH TOT
NSKV
MUURHUIZEN 9
AMERSFOORT
telefoon (0 3490) 1 73 43